

Analyse, inform and activate

LAKA

Analyseren, informeren, en activeren

Stichting Laka: Documentatie- en onderzoekscentrum kernenergie

De Laka-bibliotheek

Dit is een pdf van één van de publicaties in de bibliotheek van Stichting Laka, het in Amsterdam gevestigde documentatie- en onderzoekscentrum kernenergie.

Laka heeft een bibliotheek met ongeveer 8000 boeken (waarvan een gedeelte dus ook als pdf), duizenden kranten- en tijdschriften-artikelen, honderden tijdschriftentitels, posters, video's en ander beeldmateriaal. Laka digitaliseert (oude) tijdschriften en boeken uit de internationale antikernenergie-beweging.

De [catalogus](#) van de Laka-bibliotheek staat op onze site. De collectie bevat een grote verzameling gedigitaliseerde [tijdschriften](#) uit de Nederlandse antikernenergie-beweging en een verzameling [video's](#).

Laka speelt met oa. haar informatie-voorziening een belangrijke rol in de Nederlandse anti-kernenergiebeweging.

The Laka-library

This is a PDF from one of the publications from the library of the Laka Foundation; the Amsterdam-based documentation and research centre on nuclear energy.

The Laka library consists of about 8,000 books (of which a part is available as PDF), thousands of newspaper clippings, hundreds of magazines, posters, video's and other material. Laka digitizes books and magazines from the international movement against nuclear power.

The [catalogue](#) of the Laka-library can be found at our website. The collection also contains a large number of digitized [magazines](#) from the Dutch anti-nuclear power movement and a [video-section](#).

Laka plays with, amongst others things, its information services, an important role in the Dutch anti-nuclear movement.

Appreciate our work? Feel free to make a small [donation](#). Thank you.

www.laka.org | info@laka.org | Ketelhuisplein 43, 1054 RD Amsterdam | 020-6168294

De Terugval van de
Anti Kernenergie Beweging

Gerard Brinkman

Collectie Stichting Lokaal

www.lokaal.org
Gedigitaliseerd 2012

DE TERUGVAL VAN DE ANTI-KERNENERGIE BEWEGING

Doctoraal-scriptie
Politicologie
Katholieke Universiteit
Nijmegen

Kampen, september '87
Gerard Brinkman

Begeleiding van
Dr. A.F.M. Bertrand
Dr. N.J.M. Nelissen

Reeds bij het begin van mijn studie Politicologie was ik geïnteresseerd - en actief - in wat wel wordt aangeduid met nieuwe sociale bewegingen en tijdens de studie heb ik colleges en dergelijke hierop afgestemd. Het was dan ook niet meer dan logisch voor me, de doctoraal-scriptie een thema met betrekking tot deze bewegingen mee te geven.

Zelf ben ik in 1977 betrokken geraakt bij de anti-kernenergie beweging (hierna afgekort tot AKB) en heb zodoende van nabij de verschillende fases en de daarbij behorende discussies kunnen volgen. Het inzakken van de AKB vanaf ongeveer eind 1981 heeft mij als actief medestander teleurgesteld ; als politicoloog boeide het me echter in dezelfde mate. Welke factoren zijn verantwoordelijk geweest voor de terugval ? Zijn dit factoren, die alleen voor de AKB hebben gegolden of werkten ze ook door op andere nieuwe sociale bewegingen ? Gelden ze wellicht voor maatschappelijke groepen in het algemeen ? Met andere woorden, niet alleen de gefrustreerde aktievoerder ontwaakte in mij, maar ook de nieuwsgierige student, die vraagt naar het waarom van maatschappelijke verschijnselen. In deze scriptie wil ik proberen een antwoord te geven op de vraag naar het waarom van de terugval van de AKB.

Daartoe moet eerst de probleemstelling duidelijk geformuleerd worden; met andere woorden, wat wil ik onderzoeken? Dit gebeurt in Hoofdstuk 1. Daarna moet het te onderzoeken verschijnsel bekeken worden : de AKB en de terugval daarvan. Hoofdstuk 2 zal daarom gewijd zijn aan een korte geschiedenis van de AKB en een omschrijving van de fase vanaf eind '81 : de terugval. Daarbij moet uiteraard de kritische vraag worden gesteld, of er wel sprake is van zo'n terugval. Dat zal in Hoofdstuk 3 gebeuren. In het vierde Hoofdstuk zal geprobeerd worden een aantal oorzaken voor de terugval - zo die aanwezig is - te schetsen. Er zijn hierover nog slechts weinig ideeën op papier gezet, waardoor dit Hoofdstuk een sterk hypothetisch karakter zal dragen. In Hoofdstuk 5 tenslotte zal

ik eerder gevormde theorieën met betrekking tot de dynamiek van nieuwe sociale bewegingen vergelijken met mijn bevindingen over de AKB.

Probleem bij deze scriptie - en niet alleen bij deze - is de " bril " van de sociale wetenschapper. Zelf ben ik actief geweest in de AKB en heb in de verschillende discussies standpunten ingenomen en verdedigd. Daardoor bekijk ik de AKB op een andere manier dan diegenen, die andere of geen standpunten innamen. Helaas is er nog geen afdoende manier gevonden om de bril af te zetten - en m.i. zal die ook nooit gevonden worden. De beste en enige mogelijke remedie is een uiterste zorgvuldigheid in het weergeven van feiten en visies. Dit heb ik getracht. Niettemin zij de lezer gewaarschuwd.

Tenslotte wil ik al diegenen bedanken, die op de één of andere manier een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van deze doctoraal-scriptie. Uiteraard zijn dat de beide begeleiders : Nico Nelissen en Ton Bertrand.

G. Brinkman

Kampen, september '87

Inhoudsopgave

Voorwoord	pag. 3
Inhoudsopgave	5
H.1 <u>De Probleemstelling</u>	7
1.1 Inleiding	7
1.2 De probleemstelling	8
1.3 De relevantie van de scriptie	12
H.2 <u>De AKB en haar terugval</u>	13
2.1 Ontstaan	13
2.2 Doorbraak	14
2.3 Stagnatie	15
2.4 Opbloei met het LEK	16
2.5 Radikale geluiden	19
2.6 De terugval	24
H.3 <u>De Terugval in kaart gebracht</u>	27
3.1 De methode	27
3.2 Akties en aantallen deelnemers	30
3.3 Diskussie	36
H.4 <u>De Verklaringen</u>	41
4.1 Inleiding	41
4.2 Interne verklaringen	42
4.2.1 Onderlinge verdeeldheid	42
4.2.2 De basisdemokratische organisatiestructuur	46
4.2.3 Generatiewisseling in de AKB	49
4.2.4 De AKB als middenklassebeweging	51
4.2.5 Terugval door eigen succes	52
4.3 Externe verklaringen	53
4.3.1 Opkomst andere bewegingen	54
4.3.2 Overheidsbeleid ten aanzien van kernenergie	55
4.3.3 Overheidsbeleid ten aanzien van de AKB	58
4.3.4 Verminderde sympathie door radikale akties	61
4.3.5 De tijdgeest van de tachtiger jaren	63
4.4 Samenvatting	65

H.5	<u>De Dynamiek van nieuwe sociale bewegingen</u>	pag. 67
5.1	Inleiding	67
5.2	Rammstedt en Hegner	68
5.3	Weber en Michels	72
5.4	Smelser	75
5.5	McCarthy en Zald	77
	<u>Konklusies</u>	80
	Noten	83
	Literatuurlijst	88
	Lijst van gebruikte afkortingen	92
	Bijlage 1	

1.1 Inleiding

In dit Hoofdstuk zal de probleemstelling van deze scriptie geformuleerd worden. Daartoe geef ik eerst een algemene geschiedenis van nieuwe sociale bewegingen in Nederland.(1)

In het algemeen wordt de opkomst van nieuwe sociale bewegingen halverwege de jaren zestig geplaatst. In Nederland kreeg men plotseling te maken met Provo's, die op een ludieke wijze (destijds dacht men daar overigens anders over) protesteerden tegen allerlei zaken, die hun inziens vastgeroest zaten in de Nederlandse samenleving. Na deze Provo-beweging ontwikkelden zich aan het eind van de jaren zestig het studentenverzet en de anti-imperialistische beweging. Van een AKB was op dat moment nog geen sprake. De zestiger jaren worden veelal gezien als het tijdperk van de ludieke akties, waarin vooral jongeren zich op een steeds duidelijker manier gingen afzetten tegen de samenleving. In de zeventiger jaren was er van de Provo's niet veel meer over, hoewel in Amsterdam " de Kabouters " nog wel van zich lieten horen. In deze jaren bloeide met name de vrouwenbeweging en de milieubeweging op. Vanuit het anti-imperialistische verzet vormden zich diverse landencomités, zoals het Angola-comité e.d. Later in deze decade groeiden de kraakbeweging, de vredesbeweging en de AKB. In het algemeen worden de zeventiger jaren gekenschetst door verbreding en verdieping van de nieuwe sociale bewegingen, zoals men ze ging noemen. Maar ook vond er institutionalisering plaats ; delen van bijvoorbeeld de milieubeweging werden overheidscommissies ingeloodst en kregen zodoende invloed op de politieke besluitvorming. De Wet Universitaire Bestuurshervorming maakte het studenten mogelijk zetels te bezetten in universitaire beslissingsorganen. Aan het eind van de jaren '70 traden er vrij plotseling radikale stromingen binnen nieuwe sociale bewegingen naar voren. Een deel van de kraakbeweging dreigde met tegengeweld bij ontruiming. Radikale anti-kernenergieactivisten gingen over tot blokkades van toegangswegen of -hekken

van kerncentrales en binnen de vredesbeweging werden de anti-militaristische geluiden sterker. Het feit, dat deze radikaliseringsbewegingen gelijktijdig naar voren kwamen, was opvallend. S. van de Hoek noemde het de " Beweging van Tachtig " ; het nieuwe anarchisme.

" Directe actie, de federatieve vorm van organisatie, het anti-parlementarisme, het wantrouwen in de overheid, de aantasting van de groeiende centralistische ordening, de propaganda van de actiedaad ; zijn dat niet alle wezenlijke uitgangspunten van de anarchistische theorie ? Is dat dan de naam van het spook, dat rond gaat in Nederland, het nieuwe anarchisme ? " (2)

Jacobs en Roebroek leggen de verklaring voor deze radikaliseringsbeweging vooral bij de verscherpte overheidsrepressie en het opkomen van een nieuwe, jongere generatie in de nieuwe sociale bewegingen.(3) Merkwaardig is echter niet alleen de plotselinge opkomst van deze radicale stromingen, maar ook de plotselinge " ineensorting " ervan. In september '81 vond de laatste grote Dodewaard-Gaat-Dichtactie tegen kernenergie plaats en na de rellen bij de Lucky Luyk in oktober '82 liet de kraakbeweging grote verdeeldheid en decimering zien.

1.2 De probleemstelling

Het bovengeschetste beeld is slechts een algemeen beeld van de laatste 20 jaar. Zoals bij zoveel maatschappelijke verschijnselen is de werkelijkheid veel complexer en minder overzichtelijk dan het hierboven beschreven staat. Het doel van deze scriptie is echter niet om wel een goed gefundeerde schets te geven. Reeds in verscheidene publikaties is dat getracht en zijn er allerlei visies naar voren gekomen. (4)

Noodzakelijkerwijs moet ik me in deze scriptie beperken. De beschikbare tijd en middelen laten het niet toe een dergelijk groots opgezet onderzoek uit te voeren. In deze scriptie zal ik me daarom ten eerste slechts richten op de AKB en ten tweede op een specifieke periode van de AKB, namelijk vanaf

eind '81, toen de laatste grote aktie in Dodewaard plaatsvond. Onder de AKB versta ik hier het geheel van akties, dat erop gericht is het gebruik van kernenergie als energiebron stop te zetten. De argumentatie doet hier niet terzake. Wel moet er sprake zijn van een zekere massaliteit en steun onder de bevolking. De beperkingen behoeven enige toelichting.

De eerste reden om de AKB te onderzoeken is gelegen in het feit, dat het onderzoeken van meerdere bewegingen aanzienlijke moeilijkheden met zich meebrengt. De verschillende fases, waarin bewegingen zich bevinden hoeven niet parallel te lopen ten opzichte van elkaar. Ook strategiediskussies vinden veelal niet tegelijkertijd plaats, hoewel de overeenkomsten m.b.t. de radikalisering van de AKB en de kraakbeweging opvallend zijn. Er zijn echter ook verschillen in met name de oorzaken daarvan. Door nu één beweging te onderzoeken, komt men niet in aanraking met die verschillen. Dat ik me uitsluitend richt op de AKB is gebaseerd op praktische gronden.

Ten eerste ben ik zelf betrokken (geweest) bij deze beweging en heb via verschillende groepen aan diverse akties deelgenomen. Hierdoor heb ik ook de diskussies over strategie en aktiedoelen van de AKB meegemaakt. Er is dus een zekere voorkennis al aanwezig.

Ten tweede is er over de AKB al vrij veel geschreven. Dat maakt het doen van (voor)onderzoek makkelijker.

De tweede beperking betreft het onderzoek naar slechts één fase van de AKB, namelijk vanaf ongeveer eind '81, toen de beweging in een dal viel na de Dodewaard-Gaat-Dicht-aktie. Zoals reeds in het voorwoord vermeld, heeft de terugval mij als aktief medestander teleurgesteld. Voorts is er nog bijzonder weinig over de achtergronden en oorzaken van juist deze fase geschreven. Dat waren voor mij de redenen, me vooral op die periode te richten.

Wil men de terugval begrijpen, dan is het noodzakelijk de voorgeschiedenis te kennen. In het volgende Hoofdstuk zal daarom de geschiedenis van de AKB in Nederland beschreven worden. In Hoofdstuk 3 zal getracht worden om aan

te tonen, dat er sprake is van een terugval. In het vierde Hoofdstuk zal gezocht worden naar de factoren, die mogelijk van invloed zijn geweest op de terugval van de AKB. Tenslotte zal in Hoofdstuk 5 bestaande theorie over het verloop van nieuwe sociale bewegingen getoetst worden aan de bevindingen m.b.t. de AKB. In de theorievorming tot nu toe ligt de nadruk vooral op het ontstaan van nieuwe sociale bewegingen. Welke maatschappelijke oorzaken waren daar verantwoordelijk voor ? Het ontstaan van de AKB is echter niet het thema van deze scriptie ; wel de terugval. Over de dynamiek van nieuwe sociale bewegingen zijn reeds een aantal ideeën geformuleerd. In deze scriptie zullen er een viertal behandeld worden. Aan de hand van de bevindingen m.b.t. de Nederlandse AKB kan gekeken worden of de modellen bruikbaar zijn.

Resumerend kunnen we drie probleemstellingen formuleren :

1. Is er sprake van een terugval van de AKB vanaf ongeveer eind 1981 ?
2. Welke factoren kunnen deze terugval verklaren ?
3. In hoeverre zijn bestaande theorethische modellen m.b.t. het verloop van nieuwe sociale bewegingen van toepassing op de Nederlandse AKB ?

Bij de eerste probleemstelling (Hoofdstuk 3) zal worden ingegaan op een drietal vragen :

- Is het aantal akties na '81 van de AKB afgenomen ?
- Waren er bij die akties minder deelnemers ?
- Wat zijn mogelijke nuanceringen op de stelling, dat er na 1981 sprake is van een terugval van de AKB ?

De vragen bij de tweede probleemstelling (Hoofdstuk 4) luiden :

- In hoeverre zijn de onderlinge verdeeldheid, de basisdemokratische organisatiestructuur en een eventuele generatiewisseling in de AKB van invloed geweest op de terugval van de AKB ? Heeft de terugval wellicht te maken met de stelling dat de AKB een middenklassebeweging is of dat zij erin geslaagd zou zijn haar doelen te realiseren ?

Naast deze interne factoren kunnen er ook oorzaken voor de terugval buiten de AKB liggen.

-In hoeverre kunnen de opkomst van andere bewegingen, het overheidsbeleid inzake kernenergie en de AKB, de verminderde sympathie door radikale akties en de "tijdgeest" van de tachtiger jaren als oorzaak voor de terugval van de AKB worden gezien ?

De behandeling van de derde probleemstelling (Hoofdstuk 5) leidt tot de volgende vraag :

-Wat zeggen de theorieën (hypotheses) van Rammstedt en Hegner, Weber en Michels, Smelser en McCarthy en Zald over een terugval van een sociale beweging ? In hoeverre zijn ze dus bruikbaar om enig licht te werpen op de terugval van de AKB ?

Met betrekking tot de term terugval kan er misverstand ontstaan. Terugval wil in deze scriptie niet zeggen, dat de AKB blijvend in een dal zou verkeren. Het is zeer goed mogelijk, dat er over enkele jaren weer sprake is van opbloei. Misschien ook niet. De term terugval wordt hier gebruikt, omdat het m.i. goed weergeeft, wat er na 1981 gebeurd is : het vervallen tot een vroegere toestand, namelijk de fase, waarin de AKB nog nauwelijks bestond en er weinig anti-kernenergie-aktiviteiten plaatsvonden. Het kan dus heel goed zijn, dat de AKB zich ontwikkelt volgens een soort golfbeweging. Tijden van opbloei worden gevolgd door tijden van terugval. In deze scriptie wordt specifiek gekeken naar de terugval-fase vanaf eind '81.

In deze scriptie zal niet worden ingegaan op kernenergie als zodanig ; de werking van de splijtstofcyclus of op de bezwaren, die de AKB hiertegen naar voren heeft gebracht. Mocht een verandering in het soort bezwaren tegen kernenergie van invloed zijn geweest op de sterkte van de AKB, dan zal dat uiteraard wel aan de orde komen (in Hoofdstuk 4).

1.3 De relevantie van de scriptie

De relevantie van de scriptie is drieledig.

Ten eerste kan de AKB gebruik maken van de bevindingen en verklaringen. Momenteel verkeert de AKB in een fase van ernstige terugval en de vraag is, hoe ze daaruit moet komen. Reeds meerdere malen is daarover gediskussieerd op strategiedagen en weekenden. Helaas bestonden er veelal tegengestelde opvattingen hierover. Op 26 september '87 organiseert de Vereniging MilieuDefensie een discussiedag, waar de vraag centraal zal staan : " Hoe voorkomen we, dat de regering besluit tot de bouw van nieuwe kerncentrales en wat doen we als dit besluit onverhoopt toch valt ?" Wellicht kan deze scriptie daartoe een bijdrage zijn. Van de fouten uit het verleden kan misschien geleerd worden.

De tweede relevantie is gelegen in het feit, dat bestaande, helaas gefragmenteerde gegevens over de AKB bij elkaar zijn gebracht in deze scriptie. Zodoende kan de scriptie gebruikt worden voor verder onderzoek.

De derde relevantie tenslotte is een theorethische. Hoewel er steeds meer publikaties vanuit de sociale wetenschappen over nieuwe sociale bewegingen worden geschreven, is de oogst tot nu toe mager. Schreuder en de Geest hebben de publikaties onderzocht en kwamen tot zeer kritische uitspraken :

" Gebrek aan nauwkeurige, objektieve en systematische beschrijving, theorethische ondervoeding, een geringe neiging tot vergelijkende analyse, een hoge mate van individualisme, discontinuïteit en kortademigheid, ziedaar de voornaamste feiten, waartegen de goede prestaties niet kunnen opwegen." (5)

Ik zal in deze scriptie proberen althans een aantal van de kritiekpunten te ondervangen. De theorethische relevantie ligt in het verklaren van de terugval van een nieuwe sociale beweging en de toetsing van bestaande theorethische modellen met betrekking tot het verloop van een beweging.

Om zowel de radikalisering als de terugval van de AKB te kunnen begrijpen en verklaren, is het noodzakelijk een (korte) geschiedenis ervan te schetsen. Hierin zullen we op verschillende momenten discussies tegenkomen, die ook in de afgelopen jaren tot grote verdeeldheid hebben geleid. Zodoende kan de beschrijving van de AKB en haar terugval leiden tot meer inzicht in de verklaringen ervan. De eerste vier paragrafen van dit Hoofdstuk zijn in belangrijke mate gebaseerd op een artikel van W. Combrink en J. Hontelez in *Socialistisch Perspektief*, april 1979, "Ontstaan en ontwikkeling van de anti-kernenergiebeweging" en op de doctoraal-scriptie *Politieologie* van B. van der Meulen, "De strijd van de anti-kernenergiebeweging : oppositie en/of alternatief", Nijmegen, 1982.

De geschiedenis van de AKB in Nederland kent diverse op- en neergangen. M.i. zijn de hiernavolgende fases (paragraaf 2.1. tot en met 2.6) aan te brengen.

2.1 Ontstaan

In de vijftiger en zestiger jaren waren er diverse mensen (met name wetenschappers) en kleine groepen, die waarschuwend tegen het vreedzame gebruik van kernenergie. Voornamelijk technische argumenten werden aangedragen, waaruit moest blijken, dat kernenergie helemaal niet zo veilig was als menig Nederlander destijds veronderstelde. Ondanks deze waarschuwingen kon in 1968 de eerste Nederlandse kerncentrale te Dodewaard zonder protest in bedrijf worden gesteld. Twee jaar later kreeg men in Borssele wel te maken met verzet. De groep "Borssele ad-hoc" probeerde de bouw van een kerncentrale aldaar te verhinderen - zonder succes. Van een beweging was echter nog geen sprake. De bestaande milieuorganisaties, behalve de in 1972 opgerichte Vereniging MilieuDefensie (VMD), besteedden geen of nauwelijks aandacht aan kernenergie. Een belangrijke impuls ging

in 1972 uit van de Werkgroep Kernenergie, een los samenwerkingsverband van enkele kritische wetenschappers en milieu-activisten, die een nota over de problematiek naar buiten bracht (1). De nota verkreeg veel publiciteit, waardoor er een basis werd gelegd voor de volgende periode.

2.2 Doorbraak

De AKB als beweging ontstond in 1973, toen de Tweede Kamer de Wet Financiering Snelle Kweekreactor aannam. Deze Wet hield in, dat iedere electriciteitsverbruiker een toeslag van drie procent op de rekening moest bijbetalen, bedoeld om de financiering van het Nederlandse aandeel in de kweekreactor te Kalkar rond te krijgen (2). Deze toeslag en de publiciteit rond een aantal kleine ongevallen met de centrale in Dodewaard (haarscheurtjes), vormden voor veel mensen een aanleiding na te gaan denken over kernenergie en er ontstond verzet. De aktiemethode lag daarbij voor de hand ; het weigeren deze " Kalkar-heffing " te betalen. In diverse plaatsen in Nederland ontstonden comités om de weigeraars te ondersteunen en de actie te verbreden. In het voorjaar van 1973 richtten leden van de VMD en "aktie Strohalm" een koepel op om de akties landelijk te coördineren en te begeleiden : de Landelijke Stroomgroep Stop Kalkar (LSSK), die uiteindelijk circa 80 plaatselijke groepen bundelde. Maandelijks kwamen vertegenwoordigers van de plaatselijke groepen bij elkaar. Naast het steunen van de weigeraars -die tenslotte afgesloten konden worden van het electriciteitsnet- had het LSSK eveneens tot taak informatie te verspreiden tegen de kweekreactor te Kalkar en het verbreden van de ontstane beweging. De stroomgroepen richtten zich overigens al snel niet meer alleen tegen Kalkar - de gehele kernenergieproblematiek werd meegenomen. Als belangrijkste bezwaren golden de veiligheid en de milieukonsequenties. Eind 1973 kreeg de weigeractie een grote stimulans door het winnen van een proces tegen een electriciteitsbedrijf.

Dankzij de verkregen publiciteit en het feit, dat dankzij dit proces weigeraars niet meer automatisch electriciteit werd ontzegd, steeg het aantal weigeraars tot ca 3.000 .

Een half jaar na de oprichting van het LSSK, bundelden de linkse politieke partijen zich, op initiatief van de PPR in het Anti-Kalkar-Komitee (AKK). Het LSSK nam daar geen deel aan, huiverig als ze was de verbreding van de AKB te verliezen. Ook bestonden er nogal wat verschillen tussen de argumentaties van beide groepen. Legde het LSSK vooral de nadruk op veiligheidsaspecten, het AKK wees meer op de politieke en economische konsekventies van de toepassing van kernenergie. Verder is het belangrijk op te merken, dat het LSSK een koepel was van plaatselijke groepen, terwijl het AKK landelijke organisaties bundelde. Deze twee verschillen zouden later in de AKB nog vaker voorkomen en ook tot problemen leiden. Desondanks was er wel samenwerking tussen beide groepen. In oktober 1974 werd gezamenlijk een demonstratie georganiseerd in Kalkar, waar 10.000 Nederlandse deelnemers waren. Enkele weken later haalde men 155.000 handtekeningen op tegen de Nederlandse deelname aan het Kalkar-project.

2.3 Stagnatie

Merkwaardig genoeg ebde de aktie daarna weg. De toenmalige Minister van Economische Zaken, Lubbers, stelde een ontheftingsregeling in, waardoor de weigeraars niet meer werden lastig gevallen door electriciteitsbedrijven. Ook ontstond er een zekere aktie-moeheid, waardoor het enthousiasme niet meer kon worden opgebracht.

De akties hadden wel resultaat gehad : niet in de zin, dat Nederland haar deelname aan het Kalkar-project stopzette ; wel stond het thema kernenergie plotseling hoog op de politiek agenda. Binnen de PvdA en de CPN, beiden tot dan toe voor het gebruik, ontstonden stevige discussies over de voor- en nadelen van kernenergie. Echter, in september 1975 werd het AKK opgeheven, omdat de deelnemende partijen

het niet eens konden worden over het vervolg van de akties tegen de kweekreactor te Kalkar. De CPN wilde de kernwapen-opslag in Nederland erbij betrekken, wat de PvdA niet wilde. En de PvdA wilde andere kernenergie-objekten bij de aktie betrekken, wat de CPN niet wilde. Overigens waren de PPR en de PSP te vinden voor beide verbredingen van de doelstellingen. Dat het verzet zich niet meer alleen tegen Kalkar richtte, maar tegen kernenergie in het algemeen, bleek uit de naamsverandering van het LSSK : Landelijke Stroomgroep Stop Kernenergie.

2.4 Opbloei met het LEK

Eind 1975 richtten PPR, PSP en het LSSK het Landelijk Energie Comité (LEK) op. Al snel sloten een aantal andere (landelijke) organisaties zich bij het LEK aan. Het LEK ontstond op een moment, dat de AKB zwak was. Op 31-1-'76 verzamelden zich slechts enkele honderden mensen in Borsselle om te demonstreren tegen het besluit van de regering Den-Uyl drie nieuwe kerncentrales te bouwen in Nederland. Binnen de regering verzette de PPR zich overigens heftig tegen dat besluit.

In het eerste bestaansjaar van het LEK werd er vooral gediskussiëerd over de eigen doelstellingen. Uiteindelijk werden de volgende drie hoofddoelstellingen aangenomen :

- a. De energieproduktie en -consumptie moeten ecologisch inpasbaar zijn ,
- b. Een zo groot mogelijke besparing op het energieverbruik ,
- c. Democratisering van de energievoorziening.

Het LEK keerde zich dus niet alleen maar tegen kernenergie, maar betrok de gehele energieproblematiek in haar activiteiten. Ook werden door middel van de derde doelstelling politieke bezwaren tegen het gebruik van kernenergie naar voren gebracht.

Sterk lokaal verzet kwam eind 1976 op gang in verband met de mogelijke opslag van radio-actief afval in de zoutkoepels van Drente en Groningen. De plaatselijke bevolking

wenste hun streek niet als vuilnisvat te laten gebruiken. Het LEK hielp mee met de organisatie van de " tractor-demonstratie ", die in februari 1977 in Onstwedde werd gehouden. De eerste grote activiteit van het LEK richtte zich op de Tweede-Kamerverkiezingen in 1977. Hoofddoel was het bereiken van een verbreding van het anti-kernenergie-verzet. Daartoe trokken de PPR en de PSP zich om partijpolitieke redenen tijdelijk terug uit het LEK. Natuur- en milieu-organisaties, vakbeweging, derde-wereldbeweging en kerken werden opgeroepen de kiezers te vragen de energieproblematiek bij hun partijpolitieke keuze te betrekken.

De aktie had succes in de zin, dat verschillende organisaties, die zich tot dan toe nauwelijks over kernenergie of het energiebeleid hadden uitgesproken, dat nu wel deden. De met het oog op de verkiezingen opgerichte koepel, de Beweging Stop Atoomplannen, verspreidde twee energiekranten in een oplage van resp. 100.000 en 120.000. Om deze verbreding te bereiken had het LEK wel moeten besluiten de draaiende kerncentrales in Dodewaard en Borssele ongemoeid te laten. Dit kenmerkte de strategie van het LEK ; een strategie, die later voor moeilijkheden zou gaan zorgen. De CPN had ondertussen ook niet stilgezeten en richtte zich vooral tegen de uitbreiding van het Ultra-Centrifuge-projekt in Almelo (UCN). Op 2 april 1977 demonstreerden zo'n 7.000 mensen in Almelo.

Meningsverschillen

In 1977 kwamen er voor het eerst meningsverschillen naar boven, die te maken hadden met verschillende opvattingen over de verhouding Overheid-AKB. De discussie spitste zich toe op de vraag, in hoeverre politievoorschriften bij demonstraties moesten worden opgevolgd. In het voorjaar van '77 besloot de West-Duitse AKB tot een grote demonstratie bij Kalkar. Eerdere demonstraties (bij Grohnde en Brokdorf) waren uitgelopen op enorme veldslagen met de politie. Het LEK wilde wel meewerken aan de voorbereiding maar wenste niet, dat er een poging zou worden ondernomen

het bouwterrein te bezetten. Dat zou vermoedelijk leiden tot een konfrontatie met de politie en dat zou het gezicht van de AKB bij het publiek geen goed doen. Een tweetal ontwikkelingen zorgde ervoor, dat de diskussie werd aangescherpt :

- a. De sterke repressie, die de Duitse en Franse politie op anti-kernenergie-activisten uitoefende, trok in Nederland de aandacht van extreem-linkse groepen, die zich vanaf dat moment met kernenergie gingen bezighouden. Zij versterkten bestaande stroomgroepen of richtten nieuwe op. Door het voornemen van de regering drie nieuwe kerncentrales te bouwen was deze versterking van de AKB al in gang gezet, onder andere rond de door de regering voorgestelde mogelijke lokaties. De " nieuwkomers " - zeker de extreem-linksen - voelden weinig binding met het LEK.
- b. Na de grote activiteiten van het LEK rond de Tweede-Kamerverkiezingen had men moeite om weer volop aan de slag te gaan voor de Kalkar-demonstratie. De voorbereiding daarvan vond grotendeels plaats in de zomervakantie van 1977, waardoor er veel werk verzet werd door anderen, met name leden van enkele stroomgroepen.

De nieuwkomers en de stroomgroepleden, die reeds actief waren in verband met de Kalkar-demonstratie, voelden er niet veel voor klakkeloos politiebevelen op te volgen en wilden wel overgaan tot bezetting van het bouwterrein. Tot op de demonstratie zelf was er nog geen duidelijkheid over dit punt. Ca. 70.000 mensen, waaronder 10.000 Nederlanders demonstreerden op 24 september 1977 in Kalkar ; konfrontaties met de massaal aanwezige politie bleven uit.

Het LEK in opspraak

Na de demonstratie stelden verschillende stroomgroepen, waaronder vooral de Nijmeegse, het LEK ter diskussie. Men zou zich te veel richten op het parlement. Beslissingen in en over de AKB werden door een soort " top " genomen en niet door de basis, i.c. de stroomgroepen en energiekomités.

De konflikten, die hiermee waren opgeroepen kwamen terug in de organisatie van een demonstratie in Almelo. Met name over de leuze kon men het niet eens worden : " Stop UCN " of " Stop Uitbreiding UCN ". Uiteindelijk werd het de laatste en ruim 60 (!) organisaties ondertekenden het " Almelo-manifest ". De demonstratie op 4 maart 1978 trok ongeveer 40.000 mensen. Ook na deze demonstratie waren de diskussies nog niet afgelopen. De Nijmeegse stroomgroep stelde voor, dat het LEK zich nog slechts bezig zou moeten houden met het beïnvloeden van het parlement en informatievoorziening naar de bevolking over de energieproblematiek. Akties, zoals bijvoorbeeld demonstraties zouden door de stroomgroepen georganiseerd moeten worden. Daarmee stelden zij de plaatselijke groepen centraal in de AKB.

Ook met betrekking tot de argumentatie tegen kernenergie begonnen er verschillende inzichten te ontstaan. Het LEK benadrukte, dat zij actie wilde voeren binnen het kader van de parlementaire democratie ; zij richtte zich sec tegen kernenergie. Verschillende stroomgroepen begonnen te twijfelen aan het parlementarisme. Kernenergie was een uitwas van een kapitalistische maatschappijstructuur en niet alleen kernenergie, maar die hele maatschappij moest bestreden worden.

2.5 Radikale geluiden

Een volgende fase in de geschiedenis van de Nederlandse AKB was aangebroken, met als belangrijkste kenmerk, dat plaatselijke groepen zich steeds onafhankelijker van het LEK gingen opstellen. Ondanks alle grote demonstraties en het gelobby draaiden de twee Nederlandse kerncentrales nog steeds en werd het UCN-complex uitgebreid. De Nederlandse deelname aan het Kalkar-project was niet stopgezet.

Het enige " lichtpuntje " voor de AKB was het feit, dat de beslissing over de bouw van drie nieuwe kerncentrales door de regering was uitgesteld. Door het sterke verzet tegen kernenergie besloot de regering tot een Brede

Maatschappelijke Diskussie (BMD). De AKB kon het er niet over eens worden, of ze moest deelnemen aan deze BMD. De ontevredenheid en achterdocht was daarvoor te groot. In 1979 werd er nog wel op grote schaal gedemonstreerd in heel West-Europa - in Nederland trok de demonstratie te Gasselte ca. 15.000 mensen (2-6-'79) - maar het was velen duidelijk, dat er niets veranderde.

Direkte aktie

In deze sfeer van enerzijds het gevoel een grote en sterke maatschappelijke beweging te zijn en anderzijds het behalen van nauwelijks enig resultaat, gingen diverse groepen nadenken over andere, meer directe vormen van aktie ; vanuit onvrede over de parlementaire besluitvorming, maar ook, omdat men geen zin meer had in de " zaterdagwandelingen " van het LEK. Het ongeluk met de kerncentrale van Three Miles Island (Harrisburg, 28-3-'79) overtuigde de AKB-ers nogmaals van hun gelijk en versterkte het gevoel, nu eindelijk eens resultaten te behalen. Deze radikalisering was overigens niet een geïsoleerd verschijnsel, dat dankzij specifieke factoren alleen in de AKB optrad. Ook binnen de kraakbeweging en de anti-militaristische groepen, zoals Onkruid, werd nagedacht over lichamelijk verzet of eventueel tegengeweld. Doordat nogal wat mensen tegelijkertijd in meerdere bewegingen zaten, werd deze diskussie over en weer gestimuleerd. De overheid genoot steeds minder vertrouwen.

De eerste gevolgen van deze diskussie dienden zich aan in het midden van 1979, toen een kleine groep mensen zich vastketende aan de toegangshekken van het UCN-complex te Almelo. De groep, die zich Breek Atoomketen Nederland (BAN) noemde, probeerde door middel van geweldloze akties daadwerkelijk transport van en naar een kernenergie-objekt te verhinderen. Later hield BAN nog meer akties met steeds zo'n 100 à 200 mensen, onder andere bij de UCN (oktober en december '79), Borssele (maart '80), Dodewaard (mei '80) en Petten (juni '80). De Nijmeegse stroomgroep leverde kritiek op de akties vanwege het " élitaire " karakter ervan. Door de

geheimhouding, die vooraf noodzakelijk was, kon slechts een kleine groep mensen meedoen aan een BAN-actie en dat leidde niet tot een verbreding van de AKB. Ook hadden de acties geen democratisch karakter en zou de nadruk te sterk op de eigen geweldloosheid gelegd worden en niet op de bezwaren tegen kernenergie. De groep kreeg wel veel publiciteit, vooral dankzij het harde politie-optreden tijdens de BAN-Borssele-actie in maart 1980. Erg veel succes in de zin, dat transporten daadwerkelijk werden tegengehouden, had ze niet. De discussie over blokkade dan wel bezetting van de terreinen waar een kernenergie-objekt op stond, werd er evenwel door aangemoedigd.

1980, een druk jaar

In mei 1980 organiseerden de Gelderse stroomgroepen een tentenkamp in de buurt van Dodewaard om te praten over hun voorstel het terrein van de kerncentrale te bezetten. Ca. 7.000 mensen diskussiëerden in groepen over dit voorstel, waaraan een ultimatum aan de Nederlandse regering vastzat en namen het met overweldigende meerderheid aan. BAN besloot tot deelname aan deze Dodewaard-Gaat-Dicht-actie (DGD) en verdween enige tijd later van het toneel. Het LEK stond vooralsnog zeer gereserveerd tegenover de actie : men vreesde gewelddadigheden en de daarmee gepaard gaande negatieve publiciteit voor de AKB. Pas op het laatste moment riep ze AKB-ers op toch naar Dodewaard te gaan.(3)

In de zomer van 1980 vonden er acties plaats in Petten en Velzen tegen de dumping van radio-actief afval in de Atlantische Oceaan. Met name Greenpeace kreeg veel publiciteit door een blokkade van de haven van IJmuiden, die ze samen met enige nadere boten uitvoerde. Een andere actie, die in 1980 begon was de zogenaamde Giroblauw-actie, die later onder andere namen werd voortgezet (Weiger Atoomstroom, Geen Piek voor Atoomelektriek). Bedoeling ervan was de administratie van electriciteitsbedrijven in de war te sturen en ze zodoende te dwingen hun aandeel in de G.K.N. (= Gemeenschappelijke Kernenergiecentrale van Nederland ; de maatschappij, die de kerncentrale van Dodewaard exploiteert)

terug te nemen. Eveneens in 1980 verscherpte de discussie over de BMD. Dankzij het heftige verzet van de AKB tegen de voorgestelde bouw van drie nieuwe kerncentrales was de regering gedwongen geweest haar besluit uit te stellen. De bedoeling van de regering was de BMD te beperken tot de discussie over die drie nieuwe kerncentrales. De AKB reageerde furieus. Niet alleen de drie nieuwe kerncentrales, zelfs niet alleen kernenergie maar de gehele energieproblematiek moest besproken worden. De zin van de BMD werd door velen in de AKB zeer sceptisch beoordeeld. Men was bang, dat de regering uiteindelijk zich toch niets van het BMD-advies zou aantrekken. De wil om zelf de kerncentrales stil te leggen was op het tentenkamp dan ook sterk naar voren gekomen. Middels de Werkgroep EnergieDiscussie (WED) deed het LEK overigens wel mee aan de BMD. Deze WED, een bundeling van vele organisaties, organiseerde een groots opgezette informatiecampagne en ontwikkelde samen met het Centrum voor Energiebesparing een eigen toekomstscenario, waarin geen plaats was voor kernenergie. (4)

Dodewaard Gaat Dicht

In oktober 1980 vond de eerste grote Dodewaard-Gaat-Dicht-actie plaats. Het oorspronkelijke idee om het terrein te bezetten was omgezet in een blokkade van de toegangswegen naar de kerncentrale. Op de eerste dag waren ruim 20.000 mensen aanwezig. Het weer zat echter niet mee en maandag (de tweede blokkadedag) bleken veel mensen alweer huiswaarts te zijn gegaan. Al op maandagavond werd daarom besloten de blokkade op te heffen. De actie was vreedzaam verlopen ; confrontaties met de politie bleven achterwege.

De DGD-beweging werkte volgens het basisgroepenmodel, dat men had " afgekeken " van acties in de V.S. tegen de bouw van een kerncentrale te Seabrook (New Hampshire). Kleine groepen mensen (10 à 15), die elkaar redelijk tot goed kenden, deden als groep mee aan de actie. Het Landelijk Overleg, met afgevaardigden uit de basisgroepen, bleek echter slecht te functioneren, zowel vanwege de massaliteit

(4 à 500 mensen in één vergadering) als ook, omdat er onder de AKB-ers verdeeldheid was over bijvoorbeeld het al dan niet opwerpen van barricades, het houden van prikakties enz. Met de aktie wist men wel te bereiken, dat veel nieuwe AKB-groepen ontstonden, verspreid over heel het land. Hierdoor had de aktie een verbredend karakter voor de AKB ; aan de andere kant was er ook versmalling, omdat men zich sec richtte op één kerncentrale en er niet naar streefde andere organisaties achter zich te krijgen.

Een aantal van de basisgroepen, vooral uit Oost- en Noord-Nederland, besloot daarom na deze DGD-aktie meer aandacht te schenken aan de UCN. Dit resulteerde in een driedaagse blokkade in juni '81 door ca. 1.000 mensen. Enkele malen werd de blokkade bij één van de toegangshekken hardhandig doorbroken om vrachtwagens of personeel door te laten. In 1981 kreeg ook de dumping van kernafval de nodige aandacht dankzij kleine prikakties (september '81). De DGD-beweging besloot ondertussen tot een tweede blokkade van Dodewaard. Op 19 september verzamelden zich ruim 10.000 mensen om een effectieve blokkade te beginnen. Ditmaal liep de aktie wel uit de hand.

Ten eerste was het politie-optreden aanzienlijk grimmiger dan bij de eerste DGD-blokkade. Al een half uur, nadat de massa op de toegangswegen was gaan zitten, werd met enorme hoeveelheden traangas, honden en knuppels de dijk " schoon-geveegd ". De paniek, die er op de smalle Dodewaardse dijkjes ontstond laat zich raden. Ook in de dagen daarna werd regelmatig op hardhandige wijze de blokkade doorbroken om personeel en vrachtauto's in of uit te laten.

Een tweede oorzaak was het optreden van rechtse knokploegen en buurtbewoners, die zonder, dat de politie er veel tegen deed, AKB-ers molesteerden.

En tenslotte bleek de verdeeldheid onder de AKB-ers bijzonder groot. Landelijke overleggen eindigden veelal in geschreeuw en geruzie. Met name het geweldsvraagstuk verdeelde de aktievoerders. Wel of niet stenen gooien, wel of niet barricades op de weg enz.

Ook deze aktie werd daarom na enkele dagen opgeheven, met nog wel een massale afsluitende demonstratie in Arnhem (40.000 mensen).

Na de aktie ontstonden felle diskussies over " hoe het nou verder moest ". En luidde daarmee de voorlopig laatste fase van het anti-kernenergieverzet in : de terugval.

2.6. De terugval

Na de tweede DGD-aktie was er van de AKB weinig meer over. Het LEK kon niet meer de motorfunctie vervullen voor de AKB, zoals zij dat vroeger had gedaan. Het LSSK was in 1980, al voor de DGD-blokkade terziele gegaan. BAN was opgegaan in de DGD-beweging.

En die was sterk verdeeld over het vervolg na de " mislukte " aktie van september '81. Een aantal mensen wilden zich vooral richten op het anti-fascistische verzet, geschrokken als men was van het optreden van de knokploegen. Sommigen zagen geen heil meer in landelijke akties, zoals blokkades en demonstraties, omdat dat toch niets opleverde. Er kwamen wel veel voorstellen op tafel, maar alleen in 1982 lukte het de basisgroepen nog om gezamenlijk één lijn te trekken (5) :

- de anti-dumpingsakties tussen Petten en Den Helder ;
omdat de overheid de transporten echter plotseling tien dagen vervroegde, kwam er van de akties niet veel terecht.
- de Weiger-Atoomstroom-aktie, die inhield, dat een gedeelte van de electriciteitsrekening niet werd betaald ; onbekend is hoeveel deelnemers deze aktie had.
- de demonstratie in Kalkar (2 oktober '82) met 5.000 Nederlandse deelnemers.

Het aantal basisgroepen nam in deze periode snel af, wat onder andere te zien was aan de lagere aantallen deelnemers aan het Landelijk Overleg.

Ook in het voorjaar van 1983 vond er een strategie-weekend plaats over verdere akties. Ruim 100 deelnemers diskussiëerden

daar over verschillende voorstellen. (6) Uiteindelijk gingen men met drie ideeën aan de slag :

- regionalisering van de AKB ; demonstraties en andere acties zouden niet meer landelijk moeten worden georganiseerd, maar per regio.
- de aandacht verleggen naar een aantal andere zaken, zoals de functie van Nederlandse onderzoekscentra, het internationale karakter van kernenergie en de link tussen kernenergie en kernwapens.
- het opzetten van een landelijk secretariaat.

Van de drie opgerichte taakgroepen om deze ideeën uit te werken, werd later niets meer vernomen. De verdeeldheid bleek onder meer uit het feit, dat er geruime tijd een apart geweldlozenoverleg heeft bestaan. De basisgroepen begonnen ook langzamerhand hun aandacht te verleggen naar de anti-kruisrakettenstrijd, wat onder andere resulteerde in de toevoeging : landelijke basisgroepen tegen kernenergie en militarisme (midden '83). " Woensdrecht " begon een meer geladen begrip te worden dan " Dodewaard ".

De weinige demonstraties, die nog werden georganiseerd waren veelal regionaal opgezet en trokken weinig deelnemers. De enige landelijke demonstratie, georganiseerd door het in 1984 (op initiatief van VMD) opgerichte Landelijk Platform tegen Kernenergie, trok op 22-9-'84 in Emmeloord slechts 3.000 AKB-ers. Blokkades vonden af en toe nog plaats, ook met weinig deelnemers.

Verrassend was wel de hoge opkomst bij de voorlichtingsavonden, die de regering hield in de vijf mogelijke vestigingsplaatsen voor nieuwe kerncentrales (september '85). Ook de felheid, waarmee de regeringsvoorlichters gekonfronteerd werden, deed het vermoeden rijzen, dat de AKB, hoewel niet kerngezond, nog wel degelijk leefde. Blijkbaar had men geen enkel vertrouwen meer in een overheid, die de voor de AKB gunstige uitkomst van de BMD (geen nieuwe kerncentrales) zo botweg opzij zette. Hoewel de opkomst en felheid van de voorlichtingsavonden menig AKB-er vermoedelijk

een hart onder de riem zal hebben gestoken, wist men er niet van te profiteren. Er kwam geen opleving.

Pijnlijk bleek dat, toen in april '86 een kerncentrale in Rusland (Tsjernobyl) ontplofte. Op een korte blokkade van 400 mensen bij de kerncentrale van Borssele na, werden er geen grote landelijke akties georganiseerd. Het bleef bij kleine plaatselijke akties. Wel kreeg de door VMD gestarte informatiecampagne " Stem tegen Kernenergie " er een impuls door. Vanuit de basisgroepen kwam er overigens felle kritiek op deze " parlementaristische " campagne.(7)

Eén jaar na Tsjernobyl vond de laatste " grote " aktie van de AKB plaats ; een blokkade van Borssele (2.000 mensen) en een afsluitende demonstratie (met eveneens 2.000 mensen).

Het algemene beeld van de AKB vanaf eind '81 is er dus één van grote verdeeldheid, minder akties en minder deelnemers. In het volgende Hoofdstuk zal gekeken worden of dit algemene beeld correct is.

In dit Hoofdstuk komen we toe aan de eerste probleemstelling van deze scriptie : " Is er sprake van een terugval van de AKB vanaf ongeveer eind 1981 ?"

In de eerste paragraaf wordt de methode behandeld om de terugval systematisch aan te tonen. In de tweede paragraaf wordt een lijst gepresenteerd met de akties en de aantallen deelnemers daaraan. In paragraaf 3 tenslotte zullen de resultaten kritisch besproken en van nuances voorzien worden.

3.1 De methode

Op basis van het voorafgaande zal een ieder geneigd zijn ogenblikkelijk bevestigend te antwoorden op de vraag, of er sprake is van een terugval van de AKB vanaf ongeveer eind 1981. Het antwoord aantonen levert echter problemen op.

Het eerste probleem, dat zich aandient is het feit, dat er bij mijn weten tot nu toe nog geen enkel systematisch onderzoek is gedaan over deze fase van de AKB. Er kan dus niet worden teruggегреpen op reeds eerder gedaan wetenschappelijk onderzoek.

Een tweede probleem bij de beantwoording is de verzameling van materiaal over deze periode. Materiaal ligt verspreid over allerlei groepen en instanties of, erger, is verloren gegaan. Dat maakt het doen van systematisch onderzoek erg moeilijk.

Het derde probleem tenslotte behelst de definitie van een terugval van een beweging. Wanneer is daar sprake van ? Om de terugval te meten wil ik me in dit onderzoek richten op een aantal graadmeters, die m.i. de kracht van een beweging aangeven. Vergelijking van deze graadmeters in de verschillende fases zou moeten kunnen laten zien, of er al dan niet sprake is van opbloei of terugval. Achtereenvolgens behandel ik het door de AKB behaalde resultaat, het aantal akties en het aantal deelnemers daaraan.

Behaald resultaat

De meest voor de hand liggende graadmeter voor de kracht van een beweging is het antwoord op de vraag in hoeverre ze haar doeleinden realiseert. Voor de AKB ligt dat echter moeilijk. Het primaire doel - het stopzetten van de toepassing van kernenergie in de energievoorziening - is in geen enkele fase van de AKB bereikt. Dodewaard, Borssele, de UCN en de deelname aan het Kalkar-project ; alle vier konden niet tegengehouden worden. Op drie punten heeft de AKB haar doel wel enigszins bereikt.

De beslissing om drie nieuwe kerncentrales te bouwen in Nederland werd al in 1974 voorgesteld, maar kon door het verzet ertegen nog steeds niet gerealiseerd worden. De laatste keer, dat de regering het besluit uitstelde (mei '86) leek dat echter meer te maken hebben met de ramp in Tsjernobyl dan met het "massale verzet van de AKB".

Het tweede punt, waarop iets bereikt kon worden is het feit, dat Nederland haar kernafval niet meer in de Atlantische Oceaan dumpst. In plaats daarvan is er in Petten een tijdelijke opslagplaats voor de vaten gebouwd. Als die vol is, hoopt de regering in de tussentijd een definitieve opslagplaats gevonden te hebben.

Het derde punt is, dat door sterk verzet uit de regio er tot nu toe nog geen onderzoek gedaan kon worden naar opslag van kernafval in de zoutkoepels van Drente en Groningen (de zogenaamde proefboringen).

De AKB heeft dus op deze punten de besluitvorming uit -en niet af- weten te stellen. Van een duidelijke overwinning van de AKB in de zin, dat haar doel bereikt werd, is geen sprake. En dat maakt het onmogelijk op dit punt de kracht van de beweging in de verschillende fases te onderscheiden.

Akties

De tweede graadmeter voor de kracht van de AKB, die ik hier voorstel, is het aantal akties, dat georganiseerd wordt. Wil een beweging haar doeleinden realiseren dan zal zij

kontinu het thema onder de aandacht moeten brengen. De AKB heeft dat gedaan door middel van diverse akties. De aktielijst, die in de volgende paragraaf gepresenteerd wordt, is gebaseerd op een veelheid van bronnen. De gegevens zijn voornamelijk gehaald uit notulen, AKB-bladen (Onderstroom, Afval en het LEK-bulletin) en krantenberichten. Aan de hand van deze aktielijst moet het mogelijk zijn om de in Hoofdstuk 2 aangebrachte fasering terug te zien, met name wat betreft de laatste fase, die tenslotte centraal staat in deze scriptie. De hypothese luidt dan, dat in deze fase het aantal akties verminderd is.

Ook hier rijzen echter een aantal problemen. Iedereen zal het erover eens zijn, dat bijvoorbeeld een landelijke demonstratie in Borssele een aktie is van de AKB. Een informatie-avond van het energiekomit  uit Boskoop is dat echter ook. En het is vrijwel onmogelijk al die plaatselijke aktiviteiten te achterhalen. Het probleem zal daarmee duidelijk zijn ; er moet een inperking gemaakt worden. In deze scriptie zal daarom gekeken worden naar de volgende aktievormen :

- landelijk of regionaal georganiseerde manifestaties, demonstraties, blokkades of bezettingen gericht tegen kernenergie ;
- landelijk opgezette handtekenakties en informatie- of weigercampagnes ;
- diskussiedagen of -weekenden, waar belangrijke strategievoorstellen besproken werden.

Akties bij de kweekreactor te Kalkar of bij kerncentrales in de grensstreek worden meegerekend als ze (mede) door de Nederlandse AKB georganiseerd werden. De moeilijkheid is, dat een aantal kleinere, regionale demonstraties vermoedelijk in de vergetelheid zijn geraakt, waardoor de lijst niet compleet is. Een punt van discussie vormt de stelling, dat de AKB sinds 1982 een andere strategie heeft gevolgd, waar de in de aktielijst vermelde akties niet in passen, bijvoorbeeld omdat men zich alleen maar op plaatselijke akties richtte. Als dit waar is, kan de terugval niet aangetoond worden via de hier gepresenteerde aktielijst. Deze stelling zal ik hier

niet verder bespreken, maar zal in paragraaf 3.3 (Diskussie) zeker terugkomen.

Deelnemers

Een volgende graadmeter is het aantal deelnemers aan de akties. Tegelijkertijd met het weergeven van de akties zullen de deelnemersaantallen vermeld worden. De stelling luidt hier, dat het aantal deelnemers aan akties in de laatste fase is teruggelopen. Hierbij treedt het probleem op, dat er veelal verschil bestaat tussen de aantallen, die de politie noemt en de aantallen volgens de organisatie van de aktie. Om vergelijkbaarheid mogelijk te maken, zal ik steeds de deelnemersaantallen vermelden, zoals die door de AKB worden opgegeven. Deze geven m.i. veelal een meer reële schatting dan de aantallen volgens de politie. De bronnen van onderzoek zijn dezelfde als bij de aktielijst, aangevuld met berichtgeving uit de Volkskrant. Ook hier geldt dezelfde diskussie als bij de vorige graadmeter, namelijk een veranderde strategie ; van massale naar kleinere akties. Ook dit punt zal in paragraaf 3.3 besproken worden.

3.2 Akties en aantallen deelnemers

Na onderzoek uit diverse uiteenlopende bronnen, kom ik tot de volgende chronologische lijst van akties en de daarbij aanwezige deelnemersaantallen, zoals gedefiniëerd in de vorige paragraaf. De gegevens zijn verzameld tot en met augustus 1987.

De lijst zal zeker niet compleet zijn. Diverse akties zijn nooit opgetekend in welke annalen dan ook. Ik houd me dan ook gaarne bereid aanvulling van de lezers te krijgen.

Chronologische Aktielijst

	<u>Datum</u>	<u>Aktie</u>	<u>Aantal</u>	<u>Bron (1)</u>
<u>1973</u>	vanaf voorjaar	Weigeren Kalkar-heffing	3.000	H.C.pag.15
<u>1974</u>	28-09	Demonstratie Kalkar (alleen Nederlanders)	10.000	H.C.pag.16
	23-10	Handtekeningen tegen Kalkar	155.000	V.K.24-10-'74
<u>1975</u>	- - - - -			
<u>1976</u>	31-01	Demonstratie Borssele	400	H.C.pag.17
<u>1977</u>	05-02	Demonstratie Onstwedde (LEK en regionaal)	5.000	V.K.7-2-'77
	02-04	Demonstratie Almelo	7.000	H.C.pag.19
	23-04	Manifestatie Utrecht (met twee energiekranen, resp. 100.000/120.000)	4.000	H.C.pag.18
	24-09	Demonstratie Kalkar (10.000 uit Nederland)	70.000	H.C.pag.20
<u>1978</u>	04-03	Demonstratie Almelo (met energiekraan :150.000)	40.000	V.K.6-3-'78
	24-06	Demonstratie Den Haag (tegen uitbreiding UCN)	3.000	H.C.pag.22
<u>1979</u>	07-04	Demonstratie Borssele	5.000	vdM.pag.12
		Demonstratie Utrecht	1.500	vdM.pag.12
	12-05	BAN-aktie Almelo	10	vdM.pag.12
	02-06	Demonstratie Gasselte (met energiekraan:150.000)	15.000	V.K.5-6-'79
	03-06	Demonstratie Kalkar (i.s.m. Gelderse stroomgr.)	10.000	V.K.5-6-'79
		Demonstratie Doel (i.s.m. LEK)	20.000	V.K.5-6-'79

	16-06	Demonstratie IJmuiden	1.500	vdM.pag.12
	16/7/8-06	BAN-akties Petten	80	V.K.19-6-'79
	15-10	BAN-aktie Almelo	100	V.K.17-10-'79
	21-12	BAN-aktie Almelo	100	V.K.22-12-'79
<u>1980</u>	16/7-03	BAN-aktie Borssele	230	V.K.18-3-'80
	26-04	Demonstratie Middelburg	10.000	V.K.28-4-'80
	24-05	Demonstratie IJmuiden	5.000	V.K.26-5-'80
	24/5-05	Tentenkamp Dodewaard	7.000	vdM.pag.14
	27-05	BAN-aktie Dodewaard	200	V.K.28-5-'80
	8/9/10-06	BAN en andere groepen, Petten	200	V.K.11-6-'80
	10-06	Greenpeace-blokkade, IJmuiden	- -	V.K.11-6-'80
	Juni	Start Giroblauwaktie (later Geen Piek voor Atoom- elektriek en Weiger Atoomstr.)	? ?	O.S.sept.'80 pag.43
	26-09	BAN-aktie Delft (onderzoeksreactor)	150	V.K.27-9-'80
	19/20-10	Dodewaard blokkade	20.000	V.K.21-10-'80
	23-12	Almelo blokkade(regionaal)	100	V.K.24-12-'80
<u>1981</u>	13/21-04	Tentenkamp Dodewaard	300	vdM.pag.21
	21-04	Demonstratie Dodewaard	3.000	vdM.pag.21
	1/2/3-05	Tentenkamp Kalkar	paar honderd	vdM.pag.21
	17/8/9-06	Blokkade Almelo	800	V.K.21-6-'81
	19-06	Demonstratie Almelo	4.000	V.K.21-6-'81

	19/22-09	Blokkade Dodewaard	10.000	V.K. 23-9-'81
	26-09	Demonstratie Arnhem(DGD)	40.000	V.K.28-9-'81
<u>1982</u>	04-01	Demonstratie Dodewaard	150	V.K.5-1-'82
	09-04	"No Nukes" popfestival (2)	30.000	V.K.12-4-'82
	12-04	Demonstratie Almelo(regionaal)	2.000	Afval,nr.7 pag.13
	29/30/01 -05/06	Tentenkamp Amelisweerd	500	Afval,nr.9 pag.1
	20-08	Blokkades DenHelder/Petten	600	V.K.21/22-8-'82
	31-08	Demonstratie Amsterdam	1.000	Afval,nr.11 pag.3
	02-10	Demonstratie Kalkar (5.000 uit Nederland)	20.000	V.K.4-10-'82
<u>1983</u>	15-01	Demonstratie Beverwijk(reg.)	2.500	V.K.17-1-'83
	26-02	Bezetting Velsen-Noord	100	V.K.28-2-'83
		Demonstratie Petten	200	V.K.28-2-'83
		Demonstratie Arnhem	1.500	Boekholt, pag.22
	4/5/6-03	Diskussieweekend Utrecht	100	Boekholt, pag.11
	29-11	Blokkade Apeldoorn/Almelo	200	Afval,nr.19 pag.17
<u>1984</u>	22-09	Demonstratie Emmeloord	3.000	Afval,nr.23 pag.12
	20-10	Manifestatie Middelburg(reg.)	250	Afval,nr.27 pag.7
	09-11	Blokkade Dodewaard(reg.)	100	Afval,nr.24 pag.2

<u>1985</u>	25-01	Blokkade Dodewaard(reg.)	200	Afval,nr.26 pag.3
	02-03	Bezetting Almelo(reg.)	70	Afval,nr.27 pag.4
	26/27-05	Diskussieweekend Landelijk platform tegen kernenergie	100	V.K.28-5-'85
	5/6/7-10	Tentenkamp Moerdijk	500	V.K.8-10-'85
<u>1986</u>	15-01	Bezetting Ens (koppelstation)	60	V.K.16-1-'86
	mei	Campagne "Stem tegen kernenergie" - Land.Platform tegen Kernenergie		Eigen materi- aal, G.B.
	02-05	Blokkade Dodewaard(reg.)	60	Afval,nr.35 pag.21
	04-05	Blokkade Borssele	400	Afval,nr.35 pag.21
	19-05	Demonstratie Dodewaard	100	Afval,nr.35 pag.22
	21-12	Bezetting Borssele	40	Afval,nr.35 pag.23
<u>1987</u>	25/26-04	Blokkade Borssele	2.000	V.K.28-4-'87
	26-04	Demonstratie Borssele	2.000	V.K.28-4-'87

Op de volgende pagina staat de aktielijst in tabelvorm weer-
gegeven. Daarbij verwijzen de cijfers tussen haakjes naar
het aantal deelnemers, dat in het betreffende jaar aanwezig
was. Met betrekking tot buitenlandse demonstraties gaat het
om de aanwezige Nederlanders.

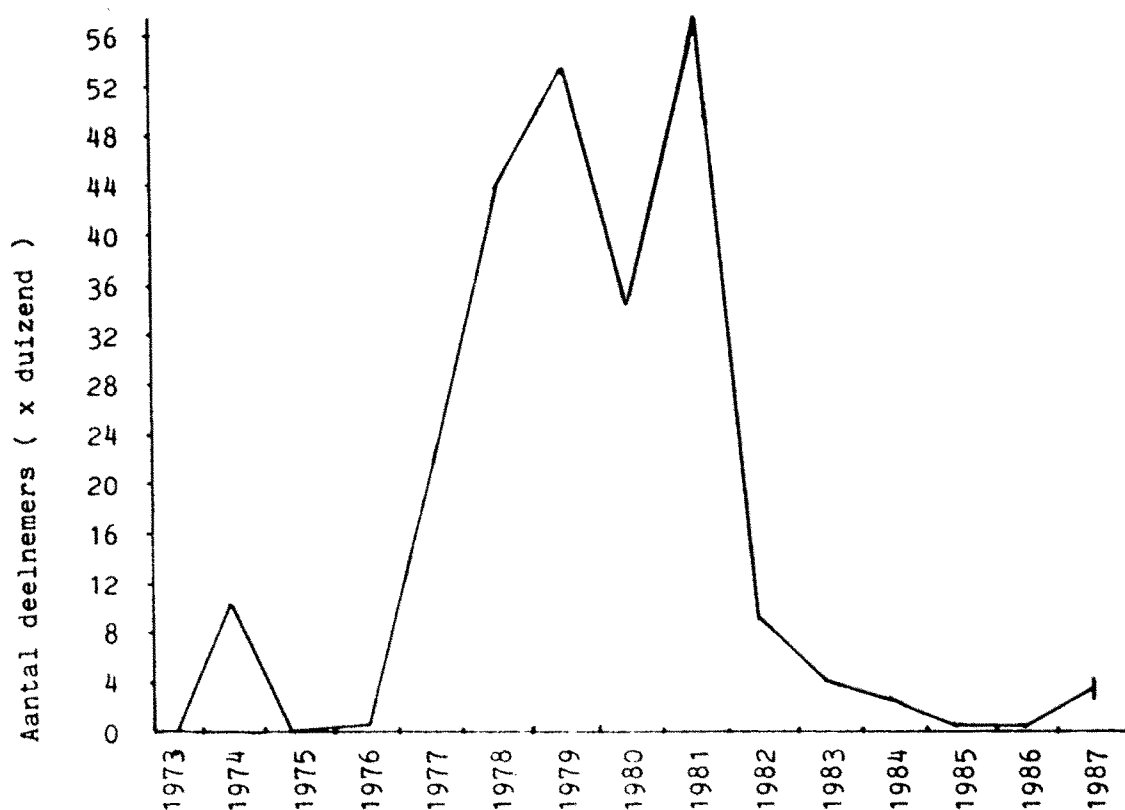
De grafiek op de volgende pagina geeft het aantal deelnemers
op demonstraties en blokkades weer.

In paragraaf 3.3. zullen de resultaten besproken worden.

Tabel Akties en deelnemersaantallen

Jaar	Demonstra- ties	Blokkades	Manifestaties Campagnes en Weigerakties	Diskussie- weekenden	Blokkades en demon- straties	Totaal akties
1973			1 (3.000)			1
1974	1 (10.000)		1 (155.000)		1 (10.000)	2
1975						
1976	1 (400)				1 (400)	1
1977	3 (22.000)		1 (4.000)		3 (22.000)	4
1978	2 (43.000)				2 (43.000)	2
1979	6 (53.000)	4 (290)			10 (53.290)	10
1980	2 (15.000)	7 (20.880)	1 (?)	1 (7.000)	9 (35.880)	11
1981	3 (47.000)	2 (10.800)		2 (5/600)	5 (57.800)	7
1982	4 (8.150)	1 (600)	1 (30.000)	1 (500)	5 (8.750)	7
1983	3 (4.200)	2 (300)		1 (100)	5 (4.500)	6
1984	1 (3.000)	1 (100)	1 (250)		2 (3.100)	3
1985		3 (770)		1 (100)	3 (770)	4
1986	1 (100)	4 (560)	1 (?)		5 (660)	6
1987	1 (2.000)	1 (2.000)			2 (4.000)	2

Grafiek Deelnemersaantallen (blokkades en demonstraties)

3.3 Diskussie

Op basis van de aktielijst en de daaruit afgeleide tabel en grafiek kunnen we de verschillende fases van de AKB, zoals die in Hoofdstuk 2 zijn geschetst, goed terugzien.

De doorbraak in 1973 leidt tot de 3%-weigeraktie en een eerste grote demonstratie in Kalkar. Daarna (1975 en 1976) zakt de AKB in elkaar. In 1977 begint het LEK actief te worden ; er vindt een grote verkiezingscampagne plaats en er worden een aantal demonstraties georganiseerd met als hoogtepunt 4 maart 1978 in Almelo (40.000 deelnemers). Het totaal aantal demonstranten stijgt in deze jaren tot 53.000 in '79. In dat jaar beginnen de radikale geluiden door te klinken, wat resulteert in een aantal BAN-akties. Dat zet zich door in 1980 met als hoogtepunt de DGD-blokkade. Dat het aantal demonstranten fors daalt, moet m.i. toe worden geschreven aan het feit, dat in 1980 er grote verwarring heerste bij het LEK over de te volgen koers. Daardoor werd er in 1980 geen grote demonstratie georganiseerd. In 1981 weet de AKB weer veel mensen op de been te brengen. De demonstratie in Arnhem kan gelden als hoogtepunt, maar ook als afsluiting van deze periode (26-9-'81). Na 1981 is duidelijk te zien, dat niet alleen het aantal akties, maar vooral de deelnemersaantallen afnemen. De AKB bleek niet meer in staat grote akties te organiseren. De demonstraties, die er nog waren werden veelal regionaal opgezet en trokken relatief weinig mensen. Ook de blokkades hadden een kleiner karakter. In deze periode werd er drie maal een diskussieweekend belegd om over de toekomst te praten.

We kunnen dan ook de eerste onderzoeksvraag : "Is er sprake van een terugval van de AKB vanaf ongeveer eind 1981 ?" vooralsnog met ja beantwoorden. Er zijn echter nuanceringen mogelijk.

Geen terugval

De AKB zelf heeft zich soms in andere zin over deze periode uitgelaten. In sommige gevallen werd de terugval zelfs ge-

heel ontkend. Herman Verhagen tegen een verslaggever van de Volkskrant, aan de vooravond van de september-'84-demonstratie in Emmeloord :

"'De AKB, die is springlevend en staat klaar voor de strijd tegen de nieuwe kernenergieplannen van de regering.' Geen blokkades meer zoals in Dodewaard, vraagt de journalist zich af. 'We hebben gekeken naar de effecten van die akties en zijn tot de conclusie gekomen, dat het geen zin meer heeft, ze opnieuw uit te voeren.' " (3)

In het pamflet van het Landelijk Platform tegen Kernenergie staat eveneens de nodige pep-talk :

" Al sinds 1957 worden regelmatig kernenergieplannen gepresenteerd, maar deze zijn bijna nooit uitgevoerd. Wij verwachten met de nieuwe plannen van de regering slechts een herhaling van de geschiedenis. Mochten die plannen worden doorgezet, dan staat de AKB in ieder geval klaar om de handschoen op te pakken, die het kabinet in de ring werpt. " (4)

Deze voorspellingen over de kracht van de beweging mogen al dan niet waar zijn, ze kunnen niet verhullen, dat er een duidelijke terugval van de AKB is geweest. Dat de AKB niet dood is, is ongetwijfeld waar. Tenslotte zijn er na 1981 nog wel degelijk akties geweest. Wat in die periode opviel, was de felheid op de voorlichtingsavonden van de regering (september '85). De uitkomst van de BMD ten aanzien van nieuwe kerncentrales was overduidelijk ; de bevolking wilde dat niet. De regering schoof de BMD echter terzijde en besloot tot de bouw van twee nieuwe kerncentrales. Ze wees daartoe een aantal mogelijke vestigingsplaatsen aan en hield bij deze plaatsen in september '85 voorlichtingsavonden. De felheid, waarmee de plaatselijke bevolking de voorlichters tegemoet trad, moet voor menig AKB-er een grote steun zijn geweest.

" Want één ding is in de voorlichtingsweek wel duidelijk geworden ; de AKB is nog altijd springlevend. En vast van plan de door de regering en parlement voorgenomen bouw van twee kerncentrales te verhinderen. " (5)

Hier wordt op basis van sterk, maar plaatselijk verzet tegen nieuwe kerncentrales gekonkludeerd, dat de AKB als geheel springlevend is. En die stelling lijkt me niet juist. Zo wist de AKB na de voorlichtingsweek het verzet niet verder uit te bouwen. Ook de ramp met de kerncentrale in Tsjernobyl (U.S.S.R. ,april '86) leidde niet tot een opbloei van de AKB. Het is daarmee duidelijk, dat er wel degelijk sprake is geweest van een terugval.

Strategieverandering

Een nuancering, die op de terugval gemaakt kan worden, betreft het feit, dat de AKB doelbewust van strategie zou zijn veranderd ; een strategie, waarin geen plaats meer zou zijn voor grote demonstraties of anderszins massale akties. K.Nienhuys, voorzitter van de Landelijke Vereniging tot behoud van de Waddenzee, verwoordde dat idee als volgt :

" (...)namelijk, dat een groot aantal mensen langzamerhand is gaan denken 'jullie kletsen maar raak daar in Den Haag, wij wachten wel tot we weer in aktie moeten komen.' En dan niet meer aktie in de zin van het op een kluitje brengen van zoveel mogelijk mensen - demonstreren dus - want dat blijkt verspilling van geld en energie. (...) Dat er tegenwoordig niet meer gedemonstreerd wordt, wil alleen maar zeggen, dat de aktiegroepen op andere strategieën overschakelen en wachten tot er een aktie-objekt gevonden is. Ik bedoel : je moet eerst weten, waar ze die kerncentrales willen gaan bouwen, voordat je het terrein kunt gaan bezetten." (6)

Een eerste opmerking hierop betreft het feit, dat de AKB nergens doelbewust haar strategie heeft veranderd. Dat er op discussie-weekenden regelmatig voorstellen tot regionalisering zijn gedaan, was eerder een uiting van zwakte, dan van kracht. Men realiseerde zich, dat het niet meer mogelijk was massale akties te organiseren ; noodgedwongen werd de keuze daarom beperkt tot kleinere akties.

Een tweede punt is, dat volgens Nienhuys de AKB nu aan het wachten is, tot de regering begint met de bouw van nieuwe kerncentrales. Of dit al dan niet waar is ; het betekent in ieder geval, dat de AKB haar doeleinden afgezwakt heeft. Stond in 1980 en 1981 de sluiting van Dodewaard en Borssele nog bovenaan het lijstje, nu wacht men tot er nieuwe kerncentrales worden gebouwd. Tegen het bestaande kernenergie-programma bleek geen mobilisatie meer mogelijk. Feitelijk werd men dus gedwongen te wachten, tot de AKB zich weer massaal kan manifesteren.

Dit sluit aan bij de bewering, dat de terugval van de AKB van tijdelijke aard is. Door een aantal oorzaken, zoals in het volgende Hoofdstuk genoemd, zou de AKB momenteel in een dal verkeren, maar ze kan daar elk ogenblik weer uitklimmen. Met andere woorden, de terugval is niet absoluut, lineair, maar is onderdeel van een golfbeweging, een cyclisch proces. Hoe interessant deze stelling ook is, daarmee is de terugval nog steeds een feit. Het is in dit onderzoek niet de bedoeling te kijken, of een hernieuwde mobilisatie tot de mogelijkheden behoort. Afgezien van de vraag, of er überhaupt wel nieuwe kerncentrales komen, wat een voorwaarde lijkt voor die mobilisatie, zouden we dan moeten onderzoeken of er nog wel voldoende "voedingsbodem" voor de AKB bestaat. En dat valt buiten het kader van deze scriptie.

Gedeeltelijke terugval

De vraag rijst, of er niet bepaalde groepen binnen de AKB zijn teruggevallen. In Afval, het blad voor de basisgroepen, omschrijft Fred Gersteling dat als volgt :

" (...) enerzijds een deel, die haar kracht vond en vindt in parlementaire druk, beleidsbeïnvloeding en voorlichting, anderzijds een deel, die sterk gericht is op directe acties en de voortgang van kernenergie fysiek wil belemmeren. Vooral rond de Brede Maatschappelijke Diskussie (BMD) kwam een derde tak sterk opzetten : groepen, die met "alternatieve"/duurzame energie aan de slag gingen. Weer een ander deel kozen voor prikkers, het jatten van geheime papieren, sabotage. Deze korte en daardoor onvollende schets is vooral bedoeld om te benadrukken, dat de AKB uit een bonte verzameling van groepen bestaat, elk met hun eigen kwaliteiten en tekortkomingen, met verschillen in aanhang en successen." (7)

Deze nuancering op de algemene terugval van de AKB lijkt me terecht. Op basis van de aktielijst en de deelnemersaantallen kunnen we dan konkluderen, dat de eerste twee vormen van anti-kernenergieverzet zijn afgenomen. De derde groep daarentegen is na '81 onder aanvoering van het Centrum voor Energiebesparing en de Organisatie voor Duurzame Energie in een aantal plaatsen actief om bijvoorbeeld windmolens te plaatsen. Ook de vierde groep heeft de afgelopen jaren regelmatig van zich laten horen (De Wraak van Mr. Jonkheer de Brauw, Willie Wortel en de lampjes enz.). Het is echter niet zo, dat deze groepen het nieuwe gezicht van de AKB zijn gaan vormen. Daarvoor zijn ze te klein en komen ze te weinig in de publiciteit.

Alles overziende kunnen we konkluderen, dat de AKB na 1981 verzwakt is ; er is sprake van een terugval van de beweging. Ondanks dat een aantal groepen in verschillende richtingen door is gegaan met de antikernenergiestrijd, wist de AKB niet meer de massale aanhang, die het eens had, terug te krijgen. Deze konstatering staat los van de vraag, of de AKB weer uit het dal zal kunnen opklimmen.

We komen nu toe aan de vraag, wat de oorzaken zijn van de terugval. In het volgende Hoofdstuk zal daarop worden ingegaan .

4.1 Inleiding

Voor de terugval van de AKB zijn diverse verklaringen te geven . In dit Hoofdstuk zal getracht worden deze te omschrijven en de relatieve waarde van de verklaringen aan te geven. Dat dit een moeilijke zaak is, zal duidelijk zijn.

Ten eerste ligt de periode nog slechts enkele jaren achter ons. Dat maakt analyse ervan problematisch. We kunnen op dit moment bepaalde gebeurtenissen, ontwikkelingen en onderlinge verbanden nog niet op hun juiste waarde schatten. Deze stelling impliceert echter niet, dat er dus niets over de afgelopen jaren gezegd kan worden. Wel zal duidelijk moeten zijn, dat het hier gaat om bepaalde hypothesen ; bepaalde vermoedens .

Ten tweede is het erg moeilijk aan de verschillende verklaringen een gewicht toe te kennen. Verschillende mensen zullen aan verschillende verklaringen verschillende waardes hechten. In deze scriptie zal ik alle mogelijke verklaringen, die anderen of mijzelf relevant lijken, behandelen. Anderen zullen ongetwijfeld andere accenten leggen of mogelijk geheel nieuwe verklaringen aandragen.

Dit houdt nauw verband met het derde probleem bij het schrijven van dit Hoofdstuk. Er is namelijk nog vrijwel niets over de terugval van de AKB gepubliceerd, zodat ik niet kan teruggrijpen op eerder gedaan (wetenschappelijk) onderzoek. Dit Hoofdstuk draagt dan ook een sterk hypothetisch karakter.

Met betrekking tot de mogelijke verklaringen kan er een onderscheid worden gemaakt tussen interne en externe factoren. Met interne factoren worden oorzaken, die binnen de AKB zelf liggen, bedoeld ; bijvoorbeeld slecht functioneren van basisgroepen. Met externe factoren worden bepaalde buiten de AKB gelegen ontwikkelingen of gebeurtenissen bedoeld, zoals een bepaalde overheidsstrategie bijvoorbeeld. Het onderscheid ligt overigens niet zo scherp, als veronder-

steld wordt. De onderlinge verdeeldheid bijvoorbeeld kan ertoe geleid hebben, dat AKB-ers zich met andere zaken, zoals de kruisrakettenplaatsing bezig zijn gaan houden. Interne en externe factoren werken hier op elkaar in. Toch heeft het m.i. zin om het onderscheid te maken, omdat daarmee de mogelijke verklaringen duidelijk omschreven kunnen worden. Aan het eind van dit Hoofdstuk zal hierop nog nader in worden gegaan (paragraaf 4.4).

4.2 _Interne verklaringen_

In deze paragraaf zullen een vijftal interne verklaringen voor de terugval van de AKB geschetst worden. Achtereenvolgens zijn dat de onderlinge verdeeldheid, de basis-demokratische organisatiestructuur, een eventuele generatiewisseling in de AKB, het mogelijke "middenklasse"-karakter van de AKB en de mogelijkheid, dat de AKB aan haar eigen succes ten onder is gegaan.

4.2.1 _Onderlinge verdeeldheid_

Zoals in het tweede Hoofdstuk al werd geschetst (pag.17), kwam er vanaf 1977 onderlinge verdeeldheid naar boven. In 1977 betrof dat de vraag, of politie-voorschriften met betrekking tot de demonstratie in Kalkar (24-9-'77) opgevolgd moesten worden. Het LEK had hier een duidelijk antwoord op : ja. Zoveel mogelijk diende vermeden te worden, dat er konfrontaties met de politie zouden ontstaan. De AKB zou dan negatief in de publiciteit komen en dat zou de anti-kernenergiestrijd niet ten goede komen. Daartegenover stond de mening van een aantal stroomgroepen, dat een bezetting van het bouwterrein een legitieme actie zou zijn.

Het hier beschreven geschil betrof de aktievorm ; een demonstratie of een bezetting. De discussie, die in de jaren erna steeds terugkwam, liet echter vooral een verschil in de achterliggende " ideologie " zien. Grofweg stonden er op beide velden (ideologie en aktievormen) twee meningen

tegenover elkaar. De ene groep zal ik in het vervolg het LEK noemen, de andere de radikalen.

De rol van het parlement

Het LEK aanvaardde de rol van het parlement inzake de besluitvorming rond kernenergie. De uiteindelijke beslissing over de bouw van nieuwe kerncentrales of het sluiten van bestaande moest in Den Haag genomen worden. Het LEK had dan ook veel moeite met de DGD-akties, die erop gericht waren de centrale zelf te sluiten. Het zal duidelijk zijn, dat het LEK vanuit haar gedachte koos voor bepaalde aktievormen. De radikalen kregen in de loop der jaren een steeds groter wantrouwen tegenover het parlement. De rol van de AKB zag zij vooral op lokaal niveau ; aan de basis. De parlementaire democratie werd meer en meer als een farce-democratie gezien, waarin het bedrijfsleven, i.c. de atoomlobby een veel te grote macht had. De akties moesten zich dan ook niet richten op dat parlement, maar op de kernenergie-objekten zelf. De BMD werd afgeschilderd als een zoethoudertje, waarna de regering en atoomlobby gewoon weer verder zou gaan met de uitbreiding van kernenergie. De strijd tegen kernenergie was daarmee geen doel op zichzelf ; er moest gestreden worden voor een democratischer maatschappij.

Akties

In haar akties richtte het LEK zich vooral op beïnvloeding van het parlement. Gelobby, brieven schrijven en dergelijke hoorden daarbij. Daarnaast riep men in verkiezingstijd de kiezers op energiepolitieke overwegingen mee te laten spelen in hun uiteindelijke partijkeuze. In de aanloop van de Al-melo-demonstratie (maart '78) probeerde men zoveel mogelijk organisaties achter haar standpunt te krijgen, zelfs al moest het standpunt daarvoor danig afgezwakt worden (van Stop UCN naar Stop Uitbreiding UCN). De akties hadden als doel het parlement te laten zien, hoe sterk de bevolking gekant was tegen het gebruik van kernenergie. Het parlement zou er dan uiteindelijk zelf toe moeten komen kernenergie

af te schaffen in Nederland. Demonstraties en handtekenakties waren dan ook geëigende aktievormen van het LEK.

De radikalen waren vooral gericht op plaatselijke akties, die tenslotte het dichtst bij de bevolking stonden. Deze plaatselijke aktiviteiten moesten het fundament zijn van de landelijke blokkades of bezettingen, met als doel zelf de kerncentrales te sluiten. Toen in 1986 VMD en een aantal andere groepen een campagne rond de Tweede-Kamerverkiezingen organiseerde, werd dat als een stap terug ervaren door de basisgroepen en het ontmoette felle kritiek :

" Ik voel me een stuk machtiger, zittend voor twee volgeladen UF-6 (de brandstof voor kerncentrales,G.B.) vrachtwagens, die door jouw simpele fysieke aanwezigheid niet verder kunnen rijden, dan met m'n spandoekje op het Binnenhof. Ik moet er niet aan denken." (1)

Van der Meulen legt het verschil tussen beide groepen vooral bij de rol van de bevolking in de verbreding van de AKB.

" Het ene deel wil de verbreding bereiken door landelijke organisaties te benaderen en dan samen druk uit te oefenen op het parlement, via lobbyen en demonstraties. Het andere gedeelte wil de bevolking aktiveren door plaatselijk aktief te zijn via weigerakties e.d." (2)

" Voor de één houdt dat (de rol van de bevolking,G.B.) op bij een demonstratie, voor de ander is een demonstratie pas het begin." (3)

De LEK-stroming legde de nadruk op landelijke organisaties, de radikalen vooral op de bevolking zelf. Dat uitte zich onder meer in de organisatie-opbouw van beiden. Het LEK was een koepel, waarin vertegenwoordigers van de aangesloten (landelijke) organisaties over aktie-voorstellen diskussieerden. Werd zo'n aktie - veelal een demonstratie - aangenomen, dan werd de bevolking opgeroepen te komen. De DGD-beweging werkte anders. Pas nadat plaatselijke groepen over

een voorstel gepraat hadden en het hadden aangenomen, kon tot actie worden overgegaan. Niet alleen het stopzetten van kern-energie, maar ook de interne democratie scoorde hoog op het verlanglijstje.

Dergelijke grote verschillen tussen beide groepen moesten wel leiden tot het uitééngroeien van elkaar. Ging het bij de voorbereiding van de Kalkar-'77 en de Almelo-'78 demonstraties nog (net) goed, de blokkades in '79, '80 en '81 werden buiten het LEK om georganiseerd.

Dodewaard Gaat Dicht

De verschillen tussen het LEK en de radicalen waren echter niet de enige in de AKB. Ook binnen de DGD-beweging hebben zich felle discussies afgespeeld over met name het geweldsvraagstuk. Geweld, waarmee ook werd bedoeld het doorknippen van prikkeldraad of het vernielen van hekken en dergelijke, zou de AKB een negatief imago bij de Nederlandse bevolking opleveren en dat kwam de verbreding niet ten goede. Ook werd gezegd, dat doel en middel met elkaar in overeenstemming zouden moeten zijn. Met andere woorden, wil je een geweldloze samenleving, dan moet je ook geweldloze middelen gebruiken om dat te bereiken. Anderen vonden geweld, met name tegen materiaal wel geoorloofd. Kernenergie zelf was het geweld en niet dat ene hek, dat vernield werd. Überhaupt hoefden de acties niet gericht te worden op verbreding ; dat zou toch niets helpen. Vooral bedrijven, die meewerkten aan kernenergie, zoals toeleveringsbedrijven of transportondernemingen moesten worden aangepakt.

Tegenstellingen waren er ook met betrekking tot het soort acties ; landelijke, massale acties of kleine, regionaal opgezette prikacties. Op de verschillende discussie-weekenden, zoals bijvoorbeeld in Utrecht (maart'83) kwam men er niet goed uit. De verdeeldheid was daarvoor te groot. Dat bleek onder andere weer bij de laatst gehouden actie, de blokkadedriedaagse bij de kerncentrale te Borssele (april'87). Bij één van de poorten vonden vechtpartijen plaats tussen de

politie en de zogenaamde "autonomen" ,de radikalere groep binnen de radikalen. Nogal wat mede-blokkeerders hadden niet alleen kritiek op het politie-optreden, maar ook op de autonomen. Zij zouden te zwaar hun stempel op de actie hebben gedrukt.

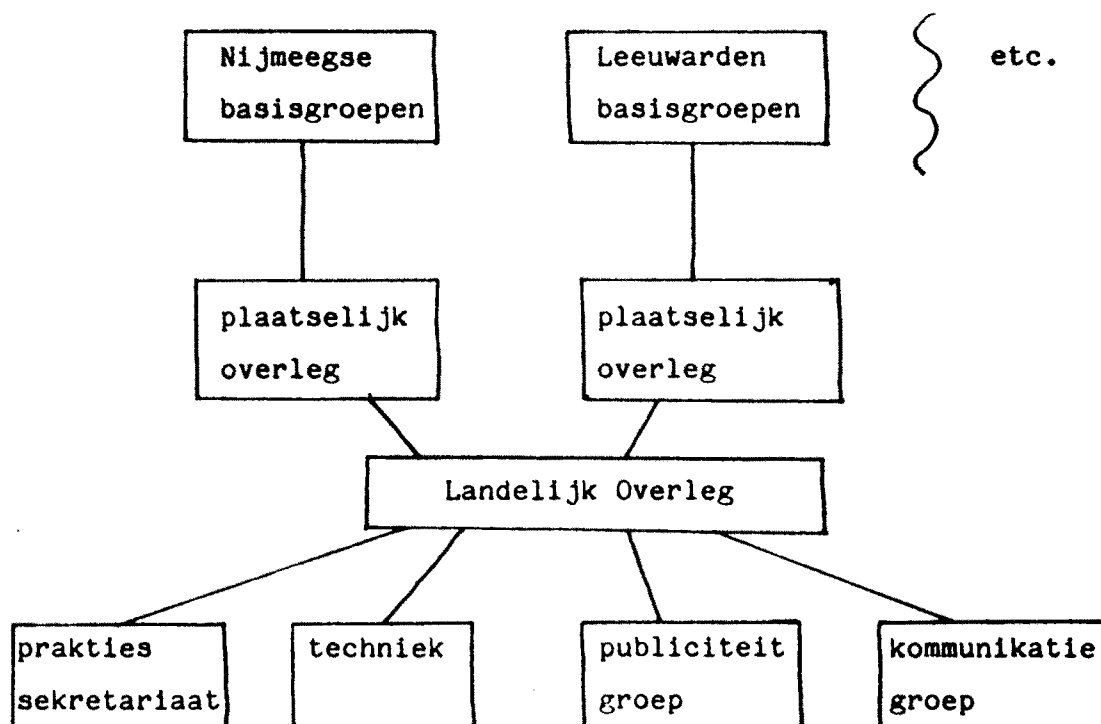
" Ik heb een stevige kater overgehouden aan de blokkade-driedaagse in Borssele. Een kater, die (...) alles te maken heeft met het optreden van het groepje, dat zich de autonomen noemen. Het gaat me daarbij niet alleen om het gebruikte geweld, maar om de totale sfeer van die drie dagen. (...) Er kwamen maar 2.000 mensen naar Borssele om te blokkeren. Minder dan we allemaal gedacht hadden. Bij een volgende blokkade zullen het er weer minder zijn." (4)

De boodschap van bovenstaand citaat zal duidelijk zijn. Zoals het nu gaat, haken er steeds meer mensen af. De onderlinge verdeeldheid, niet alleen tussen het LEK-model en de radikale manier van aktievoeren, maar ook de ruzies tussen autonomen en overige radikalen hebben vermoedelijk tot een leegloop van de AKB geleid. Hoeveel is uiteraard moeilijk te zeggen, maar vermoedelijk zullen het er veel zijn geweest. Tenslotte waren er bij de tweede DGD-blokkade (september '81) nog ruim 10.000 deelnemers. Deze massaliteit hebben latere blokkades nooit meer gehaald. De ruzie-achtige sfeer zal daarin een belangrijke factor zijn geweest.

4.2.2 De basisdemokratische organisatiestructuur

De centralistische structuur van het LEK, waarbij vertegenwoordigers van politieke partijen en landelijke milieu-organisaties akties organiseerden en de anti-kernenergie-aktivisten daarna als aktie-vee konden opdraven, ontmoette veel kritiek, met name van de Nijmeegse stroomgroep in het LSSK. Zij stonden een democratischer georganiseerde AKB voor, waarbij plaatselijke groepen tot een aktie besloten. In 1978 en 1979, na de Almelo-'78-demonstratie, begonnen de ideeën

daarover te rijpen. Rond deze tijd organiseerde de Amerikaanse AKB zich volgens een structuur, die was opgebouwd uit zogenaamde "affinity-groups" ; groepen van 10 à 15 mensen, die elkaar goed kenden en gezamenlijk als groep aan een actie deelnamen (oktober '79, Seabrook, V.S.). In Nederland werd deze structuur voor het eerst toegepast door BAN, die er de naam vriendschapsgroepen aan gaf. Het type actie, een blokkade, noodzaakte tot deze structuur. Hier kon je niet in je ééntje langs de kraampjes op een demonstratie wandelen, maar moest je uit zelfbescherming tegenover de politie in groepen georganiseerd zijn. Massale toepassing van het basisgroepen-model werd gebruikt bij de DGD-akties ; niet alleen uit zelfbescherming, maar ook als democratische methode om beslissingen te nemen. Het model paste uitstekend bij de nieuwe strategie, zoals men die zich voorstelde ; de nadruk op plaatselijke groepen, decentralisatie. In theorie leek de structuur veelbelovend. (5)

In de praktijk echter werkte het niet zo goed, met name tijdens de tweede DGD-blokkade. Daaraan ten grondslag lagen twee problemen. (6)

Ten eerste bestond er een tegengestelde opvatting over

basisdemokratie als doel of als middel. Een aantal mensen zag de structuur als een middel : een manier om mensen te organiseren en een zo groot mogelijke betrokkenheid te bereiken. Daarnaast zagen anderen het als een doel : een manier van samenleven en -werken zonder machtsverhoudingen ; een alternatief voor parlementarisme.

Het tweede probleem betrof de spanning, die er bestond tussen consensus en autonomie. Het model was erop gericht in de Landelijke Overleggen tot consensus, overeenstemming te komen ; besluiten, waaraan iedereen zich dan zou houden. Maar de autonomie, die open werd gelaten, liet juist de mogelijkheid, zelf, als autonome groep actie te voeren. Met name tijdens de tweede DGD-blokkade werd deze autonomie als alibi gebruikt om tegengeweld te gebruiken naar de politie. Velen waren het daar absoluut niet mee eens, waardoor de verdeeldheid tussen de basisgroepen enorm toenam. Van overleg, om tot consensus te komen, was nauwelijks nog sprake ; wel van ruzie. De consensus-besluiten, die tijdens de voorbereiding van de actie waren genomen, werden tijdens de actie weer ter discussie gesteld, of zelfs simpelweg genegeerd. Op de Landelijke Overleggen zegevierde het recht van de sterksten ; diegenen, die het hardst konden schreeuwen. De frustratie hierover was bij een groot gedeelte van de AKB-ers enorm. Met ruzie, wantrouwen en grote onderlinge verdeeldheid werd de actie dan ook afgebroken. Het basisdemokratische model had niet gewerkt.

Hiermee wil ik absoluut niets zeggen ten nadele van deze organisatievorm. Integendeel ; de uitgangspunten en opzet ervan zijn m.i. goed. Basisdemokratie vereist echter wel een zekere discipline ten aanzien van de genomen besluiten. Een discipline, die een deel van de AKB niet kon opbrengen. Na 1981 verdwenen veel basisgroepen van het toneel. De structuur zelf bleef echter zonder diepgaande discussie gehandhaaft.

Net als bij de vorige paragraaf is het ook hier moeilijk te zeggen, hoeveel mensen om deze specifieke reden de AKB de rug hebben toegekeerd. Maar de sfeer, die er in de vergaderingen

van september '81 was, zal zeker niet motiverend op mensen hebben gewerkt om door te gaan met akties. Natuurlijk hebben we het hier alleen over het gedeelte van de AKB, dat met deze structuur heeft gewerkt. Vermoedelijk zal het voor die mensen één van de redenen zijn geweest af te haken.

4.2.3. _ Generatiewisseling in de AKB _

Tijdens de eerste DGD-aktie (oktober '80) ontstond er bij velen het gevoel, dat hier een nieuwe groep mensen geactiveerd werd. Een nieuwe generatie AKB-ers stortte zich in het aktiegewoel, waarbij demonstraties hadden afgedaan en verdergaande aktie in was. Of deze mensen eerder al aan demonstraties hadden deelgenomen, was niet bekend ; vermoedelijk waren ze in dat geval wel ongeorganiseerd. Aan de DGD-aktie namen ze deel via basisgroepen. In de evaluatie van de DGD-aktie door het LEK kwam dit aspect goed naar voren :

" Op plaatselijk niveau zijn een heleboel mensen actief geworden in de strijd tegen kernenergie ; dit betekent ongetwijfeld een verdere versterking van de anti-kernenergiebeweging. De basisgroepen vormen een nieuwe, belangrijke poot van de Nederlandse anti-kernenergiebeweging." (7)

Maar het LEK voorzag ook problemen. De basisgroepen-beweging zou zich teveel op één objekt - de kerncentrale in Dodewaard - richten, waardoor er inhoudelijk een versmalling zou kunnen optreden. In de praktijk is dat niet gebeurd. Na de eerste DGD-aktie zijn de basisgroepen bezig geweest met vele andere zaken betreffende kernenergie ; de UCN, de Arnhemse instellingen (KEMA, VEEN, SEP en GKN), Kalkar, radio-aktieve transporten enz. Van een inhoudelijke versmalling is m.i. dan ook absoluut geen sprake geweest.

De nieuwe generatie gebruikte in vergelijking met het LEK, naast andere aktiemiddelen, ook andere argumenten tegen kernenergie. Milieu- en veiligheidsaspecten stonden minder in de belangstelling ; de machtsaspecten, die er aan de toe-

passing van kernenergie kleefden, des te meer.

" Duidelijk zal ondertussen zijn, dat we niet alleen tegen kernenergie vechten. Hoewel het natuurlijk voor ons een hele opluchting zal zijn, wanneer het atoom-programma stil gelegd wordt, hebben we dan ons doel nog maar gedeeltelijk bereikt. Onze strijd is er één voor een democratische en veilige samenleving en tegen een samenleving, waar niets boven winsten mag gaan.

De toepassing van kernenergie is van een, in ieder geval potentiële, autoritaire, meedogenloze maatschappij zowel een symptoom als een gevolg." (8)

Kernenergie was daarmee niet een op zichzelf staand gegeven, dat binnen een maatschappelijke structuur bestreden moest worden. Die hele maatschappij was niet goed en zou moeten worden veranderd. Uit de argumentatie bij het voorstel om Dodewaard te bezetten sprak een duidelijk anti-parlementarisme. Voor veel van deze basisgroepen was kernenergie ook niet het enige, waar ze mee bezig waren ; kraken, anti-militarisme - het ging om die totaal-strijd.

Twijfel

Bij een aantal AKB-ers groeide echter de twijfel over deze versterking van de beweging :

" Het viel me op, dat op de eerste bijeenkomst van Amsterdam (ter voorbereiding op de eerste DGD-actie, G.B.) er voor zover ik ze ken, negentig procent krakers zaten. En bijna niemand van het Amsterdamse energie-komitée of de oude energie-beweging. (...) Ik vond dat best eng. Ik wil niet beweren, dat ze niets van kernenergie afweten, maar ik heb zo het vermoeden, dat ze meer aangetrokken worden door de aktiemethode, dan door de strijd tegen kernenergie." (9)

Was het in de zeventiger jaren nog gebruikelijk, dat AKB-ers over een zekere technische kennis met betrekking tot het

gebruik van kernenergie beschikten, de nieuwe generatie had dat niet. Men was tegen kernenergie, omdat het grootschalig en gevaarlijk was. De vraag was ook niet zozeer in het geding, waarom kernenergie gevaarlijk was, als wel hoe het te bestrijden. Op de eerste vraag werd geantwoord met algemeenheden. (10) De basisgroepen waren ook meer een onderdeel van een "totaal-beweging", waarin algemeen maatschappelijk verzet een belangrijke rol speelde. Gevolg hiervan was, dat de nieuwe groepen in de AKB er ook snel weer uit konden stappen om met andere zaken aan de gang te gaan. Zoals we in één van de volgende paragrafen zullen zien, is dat ook gebeurd. Hiermee wil ik absoluut geen negatief oordeel uitspreken over deze AKB-ers ; wel betrof het een groep met andere denkbeelden en aktievormen.

De "oude" generatie, het LEK en hun aanhang, wist na ongeveer 1980 weinig activiteiten meer te ontplooien. Toen de "nieuwe" generatie zich bezig ging houden met andere zaken, bleek er van een AKB sec niet veel meer over te zijn.

4.2.4 De AKB als middenklassebeweging

Tijdens een demonstratie in Arnhem (26-2-'83) werden een aantal deelnemers geïnterviewd door studenten Politikologie uit Nijmegen in het kader van een praktikum. De geïnterviewden gaven onder meer als verklaring voor de terugval van de AKB, dat het teveel een "middenklassebeweging" zou zijn.

" De energie wordt voor een gedeelte gericht op middenklasse-diskussies, zoals bijvoorbeeld het Potma-scenario. Het wordt aanvaard, dat er crisis is en zo integreert de AKB in het bestaande politieke bestel." (11)

De AKB zou geen perspectief bieden voor slachtoffers van de economische crisis. De schrijvers bepleitten dan ook een verbreding van de AKB door samenwerking met bijvoorbeeld woonlastencomités en vakbonden. Het feit, dat nieuwe sociale bewegingen veelal bestaan uit mensen, die tot de hogere

of middenklassemilieus behoren, is in verscheidene publicaties behandeld.(12) De vraag is echter, of dit geleid heeft tot de nadruk op middenklasse-diskussies.

Ten eerste is het onduidelijk, wat dat voor soort discussies zijn. Waarom zou het Potma-scenario (een energiescenario zonder kernenergie) tot die middenklasse-diskussies behoren ?

Ten tweede lijkt het me, dat het kernenergieprobleem in z'n algemeenheid niet een probleem voor bepaalde klassen is. Kernenergie is algemeen en heeft konsekwenties voor de gehele samenleving. En niet, zoals met betrekking tot de economische crisis, treft het bepaalde categorieën van de bevolking.

Bovenstaande verklaring is dan ook veel te vaag en lijkt me niet één van de redenen van de terugval van de AKB.

Overigens zou de verbreding, zoals Boekholt e.a. die zich voorstellen, kunnen leiden tot gelijksoortige problemen, zoals die er waren in de aanloop tot de grote Almelo-'78-demonstratie. Destijds zocht het LEK ook verbreding, maar moest daartoe de leuze afzwakken van Stop UCN naar Stop Uitbreiding UCN. Een verbreding nu zou wellicht ook tot leuzeverzwakking kunnen leiden en daarmee tot nog meer konfliktstof in de AKB.

4.2.5 Terugval door eigen succes

Eén van de meest opmerkelijke verklaringen, die er voor de terugval is gegeven, is hetgeen S.Schöne op een konferentie in Utrecht over de milieubeweging (17-10-'86) heeft gezegd. De stelling van Schöne luidde, dat de AKB (mede) ten onder is gegaan aan haar eigen succes :

" Ik zou willen stellen, dat de beweging uit die periode (1977-1981, G.B.) voor een belangrijk deel haar doel heeft bereikt. (...) Op de hoogtepunten van de verschillende akties is het onderwerp kernenergie maandenlang voorpaginanieuws geweest. Het onderwerp leefde zelfs zo sterk, dat de rechtse regering uit die jaren, Van Aardenne voorop, zich genoodzaakt

zag haar kernenergieplannen in de ijskast te zetten en in een Brede Maatschappelijke Diskussie de tegenstanders van kernenergie enige ruimte te geven hun opvattingen en argumenten beter te onderbouwen en naar voren te brengen." (13)

Bij deze verklaring zijn een tweetal kanttekeningen te maken.

Als het doel van de AKB inderdaad was om van kernenergie een politiek item te maken, dan had ze dat m.i. al in 1977 bereikt. In dat jaar werd de procedure gestart om nieuwe kerncentrales te bouwen (middels het Aanvullend Structuurschema Electriciteitsvoorziening), Uit de hoeveelheid en de felheid van de reacties op het regeringsvoornemen, bleek, dat kernenergie een politiek item geworden was. Akties van de AKB kregen veel aandacht en diskussies liepen hoog op. Door de kracht van de AKB moest de ASEV-procedure worden stopgezet. De stelling van Schöne kan de terugval vier jaar later, eind '81 niet verklaren. Daarvoor is het tijdsverschil te groot.

Voorts lijkt de stelling, dat de AKB haar doel heeft bereikt me niet juist. De AKB wilde niet slechts ruimte voor diskussie maar meer, namelijk sluiting van kerncentrales en alles wat daarbij hoort. En dat doel was na 1981 nog helemaal niet bereikt, laat staan verder gewenste doeleinden, zoals een democratischer opgezette energievoorziening of in z'n algemeenheid een democratischer maatschappij. De AKB wist van kernenergie een politiek item te maken, maar ze wilde meer.

Dat de AKB haar doel had bereikt en aan haar eigen succes ten onder is gegaan, lijkt me dan ook geen juiste verklaring voor de terugval.

4.3 Externe verklaringen

In deze paragraaf zullen een aantal externe factoren worden opgesomd, die mogelijk de terugval van de AKB kunnen verklaren. Achtereenvolgens zijn dat de opkomst van andere bewe-

gingen, het overheidsbeleid inzake kernenergie en ten opzichte van de AKB, de verminderde sympathie door radikale acties en de tijdgeest van de tachtiger jaren.

4.3.1 Opkomst andere bewegingen

Zoals in paragraaf 4.2.3 werd aangegeven, kwam er met de DGD-acties een nieuwe generatie AKB-ers op het toneel. Voor hen stonden milieu- en veiligheidsaspecten minder vooraan in het rijtje bezwaren tegen kernenergie. Vooral het machtsaspect hield hen bezig. Kernenergie was een inherent onderdeel van een maatschappij, waarin weinigen veel te zeggen hadden. Vooral daarom was het gevaarlijk. Kernenergie vereist een grootschalige en centralistische ordening en tast daarmee de democratie aan, zo heette het. De macht, die met kernenergie optrad, was vooral de atoomlobby en niet het parlement, dat volgens deze AKB-stroming aan de leiband ervan liep. Acties richtten zich dan ook niet meer zozeer op dat parlement, maar vaker op bedrijven en instellingen, die het gebruik van kernenergie ondersteunden of propageerden. De anti-kernenergiestrijd was voor de meeste basisgroepen onderdeel van algemeen maatschappelijk verzet.

Toen de AKB tijdens de tweede DGD-actie dan ook gekonfronteerd werd met sterke overheidsrepressie en met het optreden van rechtse knokploegen, bleek dat duidelijk. Een aantal mensen uit de AKB schrok dusdanig van deze rechtse groeperingen, dat men zich er intensiever mee bezig ging houden. De anti-fascistische strijd werd nog aangescherpt, toen in 1982 de Centruumpartij een zetel in de Tweede Kamer wist te behalen. Regelmatig verstoorde men vergaderingen van de Centruumpartij of richtte anderszins acties op dit opkomende fascisme. Hoeveel AKB-ers aan deze beweging hebben deelgenomen, is moeilijk in te schatten. Met name in 1982 verschenen er in Afval, het blad van de basisgroepen, af en toe stukken over deze problematiek.

Het is echter zeer waarschijnlijk, dat de opkomst van de vredesbeweging aanzienlijk meer AKB-ers heeft meegezogen.

Vooraf na 1982 kunnen we onder andere aan de inhoud van Afval zien, dat Volkel, Woensdrecht enz. veel meer aandacht gaan krijgen. In 1983 voegde Afval dan ook het anti-militarisme aan haar naam toe : aktieblad van basisgroepen tegen kern-energie en militarisme. De basisgroepen gingen zichzelf basisgroepen tegen kerngeweld noemen. Het verzet tegen de voorgenomen plaatsing van kruisraketten in Nederland heeft vanaf die tijd de gemoederen danig bezig gehouden. De massale demonstraties van 1981(Amsterdam) en 1983(Den Haag) haalden weinig uit en radikale akties konden niet uitblijven. In juni 1984 vond er een grote blokkade plaats van de vliegbasis in Woensdrecht, waaraan de basisgroepen volledige medewerking gaven. Zowel daarvoor als erna bleef het thema terugkomen bij de basisgroepen.

Het zal duidelijk zijn, dat deze strijd veel energie heeft gekost, waardoor er logischerwijs minder tijd beschikbaar was om specifiek anti-kernenergie-akties te organiseren. Overigens verdween kernenergie niet uit het beeld, maar de akties ertegen waren kleiner van opzet. Voor de basisgroepen was er trouwens niet het onderscheid tussen anti-kernenergie en anti-kernwapens. Het waren twee handen op één buik en vanuit het totaal-verzet werd er tegen beiden aktie gevoerd.

In hoeverre deze oorzaak de terugval van de AKB kan verklaren is - het blijft zich herhalen - moeilijk te zeggen. We zagen al eerder, dat er in de basisgroepen steeds minder mensen aktief waren. Degenen, die nog over waren, besteedden meer aandacht aan de kruisraketten. Logischerwijs zakt de AKB daarom in.

4.3.2 Overheidsbeleid ten aanzien van kernenergie

Het Nederlandse beleid met betrekking tot het gebruik van kernenergie is, in vergelijking met de ons omringende landen altijd zeer terughoudend geweest, mede omdat Nederland over grote eigen gasvoorraden beschikt. Er staan dan ook maar twee kerncentrales in Nederland, waarvan er één min of meer een proefreactor is (Dodewaard, ca.50 Megawatt). Ze werden zonder

erg veel verzet gebouwd en in gebruik genomen.

Daardoor stond de AKB, toen die zich in 1973 als beweging begon te manifesteren, voor een voldongen feit. ; ze waren er nu eenmaal en sluiting werd lange tijd politiek niet haalbaar geacht. Pas met de deelname van Nederland aan het Kalkar-project ontstond er verzet ; dit was een nieuwe ontwikkeling en die moest worden tegengehouden. Ook de uitbreiding van de UCN in Almelo stuitte op tegenstand. Op deze twee zaken heeft de AKB echter geen resultaten kunnen behalen. Kalkar werd gefinancierd en Almelo uitgebreid. Mede omdat er volgens de AKB niet naar haar geluisterd was - demonstraties haalden klaarblijkelijk niets uit - volgde er een radikaliseringsfase. Een gedeelte van de AKB besloot niet te wachten op een nieuw overheidsbesluit, waartegen men dan in verzet zou komen, maar in het offensief te gaan. De bedoeling was de bestaande kerncentrales te sluiten ; Dodewaard Gaat Dicht. De overheid reageerde hierop zeer duidelijk ; er viel niet over te praten. Dodewaard en Borssele zouden open blijven.

Er ontstond dan ook een patstelling. De DGD-beweging, die sluiting wilde en de regering, vastbesloten dat niet te doen. Achteraf kunnen we konkluderen, dat de eis van de AKB op dat moment niet haalbaar was. Er waren geen CDA-dissidenten, die eventueel overstag konden gaan, zoals bij de uitbreiding van de UCN in 1978 het geval was, en Dodewaard zelf sluiten door middel van een massale, effectieve blokkade was te hoog gegrepen. De bij de tweede DGD-actie ingezet-politiemacht wist dat, niet eens zo moeilijk, te verhinderen. Met betrekking tot het bestaande kernenergieprogramma kon de AKB dus geen resultaat behalen.

Nieuwe kerncentrales

Met betrekking tot het bouwen van nieuwe kerncentrales heeft de overheid de AKB voor grote problemen geplaatst. Door de beslissing steeds uit te stellen, was de AKB niet in staat om zich op een konkreet objekt te storten en kon ze zich niet massaal manifesteren. Het voornemen om nieuwe kerncentrales

te bouwen (3.000 MW) was al in 1974 gevallen. Na diverse voorstudies werd in 1977 de procedure in gang gezet via het Aanvullend Structuurschema Electriciteitsvoorziening. Er kwamen echter enorme bezwaren en de regering werd gedwongen het besluit uit te stellen. In 1979 besloot ze daarom tot het houden van een Brede Maatschappelijke Diskussie over deze nieuwe kerncentrales. De AKB reageerde furieus. De vraag moest niet zijn, of er nieuwe kerncentrales bij moesten komen, ook het bestaande kernenergieprogramma moest in de diskussie worden betrokken ; in feite de gehele energieproblematiek en alles, wat daarmee samenhang. Uiteindelijk ging de regering hiermee akkoord. Delen van de AKB - vooral diegenen, die niet met de radikalisering mee wilden gaan - besloten mee te doen aan de BMD via een eigen platform ; de Werkgroep EnergieDiskussie (WED), waarin vele maatschappelijke groepen eveneens participeerden. De radicalen in de AKB hadden een groot wantrouwen ten aanzien van de BMD. Ze vreesden, dat het een tactische zet was om de AKB de wind uit de zeilen te nemen en daarna simpelweg tot de bouw van nieuwe kerncentrales te besluiten. Deze achterdocht bleek later terecht.

K. Nienhuys daarover in de Volkskrant :

" Natuurlijk is een deel van de energiebeweging in apathie vervallen, nadat de regering het advies van de BMD-stuurgroep naast zich neerlegde. Dat was ook de opzet van die BMD, die niet voor niets in Den Haag de pacifikatie-strategie werd genoemd." (14)

De regering besloot na de BMD, die 25 miljoen had gekost, inderdaad tot de bouw van nieuwe kerncentrales. In september '85 werden er voorlichtingsavonden georganiseerd in de vijf mogelijke vestigingsplaatsen. Van voorlichting kwam echter niet veel terecht ; op alle vijf avonden kregen de arme regeringsafgeezanten een woedende menigte en een stortvloed van kritiek over zich heen. De regering trok zich ook hier echter niet veel van aan. en de voorbereiding werd voortgezet. Pas door de ramp met de kerncentrale in de Soviët-

Unie (Tsjernobyl, april '86) moest de besluitvorming worden stopgezet. Onbekend is, wanneer de procedure weer wordt opgestart.

In het overheidsoptreden met betrekking tot kernenergie zien we twee elementen.

Het bestaande kernenergieprogramma wordt door de regering vol verve verdedigd ; voor de AKB valt hier weinig resultaat te behalen. Ongetwijfeld zullen er daardoor mensen zijn afgehaakt ; demonstreren, blokkeren, het haalt allemaal toch niets uit.

Het tegenhouden van de bouw van nieuwe kerncentrales is tot op heden gelukt. Kwam er in 1979 door de kracht van de AKB nog een BMD, na afloop hiervan was de AKB dusdanig verzwakt, dat de regering ongehinderd haar gang kon gaan. Niet de AKB, maar Tsjernobyl noopte de regering tot uitstel. De indruk bestaat, dat veel (voormalige) AKB-ers deze nieuwbouw afwachten om weer in aktie te komen. De vraag is echter, of dat dan ook zal gebeuren. De reactie van de AKB op de ramp in Tsjernobyl liet zien, dat de beweging wel zeer ernstig verzwakt is.

Ten aanzien van het bestaande kon de AKB niet "scoren" ; op het nieuwe moest men wachten. Voor veel AKB-ers zal dat een reden zijn geweest, zich met andere zaken bezig te gaan houden. Kernenergie was voorlopig geen "hot item" meer.

4.3.3 _Overheidsbeleid ten aanzien van de AKB_

Op een aantal manieren is de AKB gekonfronteerd met de reacties van de overheid op haar akties. Aangezien het in dit Hoofdstuk gaat om de verklaring voor de terugval van de AKB, moeten we kijken in hoeverre overheidsoptreden hierin een rol heeft gespeeld. De "overheid" vat ik hier breed op ; niet alleen regering en parlement op nationaal niveau, maar ook burgemeesters, politie etc. met andere woorden lokaal niveau. Die breed opgevatte overheid heeft op verschillende wijze invloed gehad op de terugval van de AKB.

De "parlementairen"

Het eerste punt is het feit, dat de overheid niet heeft gereageerd op de eisen, die de AKB in haar "demonstratie-periode" (1977 en 1978) naar voren heeft gebracht. De demonstratie tegen de uitbreiding van de UCN (maart '78) had niet het gewenste resultaat. En ook werd de Nederlandse deelname aan het Kalkar-project niet stopgezet. Omdat demonstraties blijkbaar niets uithaalden, radikaliseerde een deel van de AKB. En die radikalisering leidde tot konflikten tussen diegenen, die binnen de kaders van de parlementaire democratie wilden blijven aktievoeren - ook al leidde dat niet tot het gewenste resultaat - en diegenen, die over wilden gaan op verdergaande akties. Veel mensen, die niet mee wilden gaan met de radikalisering, maar ook wel inzagen, dat demonstraties weinig uithaalden, zijn langzamerhand afgehaakt of gingen zich bezig houden met andere zaken, zoals bijvoorbeeld het propageren van duurzame energie.

Vanaf dat moment had de overheid te maken met twee hoofdstromingen in de AKB, die ieder met een verschillende benadering werden gekonfronteerd.

Ten eerste waren er diegenen, die wilden blijven aktievoeren binnen de regels van de parlementaire democratie. Zij besloten mee te doen aan de door de regering aangekondigde BMD ; hoeveel achterdocht er ook bestond. Het resultaat van de BMD is bekend ; het advies, dat positief uitviel voor de AKB (geen nieuwe kerncentrales) werd door de regering genegeerd. Omdat de BMD echter enige jaren vergde, waren veel AKB-ers al langzamerhand gestopt met hun activiteiten. Gedurende de BMD werden er door deze stroming geen demonstraties of anderszins massa-akties georganiseerd. Na de BMD bleken de gevolgen. Bij de eerste massaal aangekondigde demonstratie in Emmeloord (22-9-'84) kwamen er slechts 3.000 deelnemers opdagen. De BMD-periode had te lang geduurd ; de parlementaire stroming was vrijwel verdwenen.

De "radikalen"

De tweede stroming in de AKB, waar de overheid mee te maken kreeg, waren de radikalen. Met BAN, een strikt geweldloze groep, had men in 1979 en 1980 ervaring opgedaan. De blokkades, die deze groep uitvoerde werden veelal na enkele uren door de politie, soms met, soms zonder lijfelijk geweld opgeruimd. Voor grote problemen werd men echter niet geplaagd. Die problemen ontstonden er wel bij de DGD-akties, voornamelijk door het massale karakter van de blokkades. In 1980, bij de eerste DGD-actie, besloot men de blokkade vooralsnog te tolereren. Feitelijk werd de kerncentrale door de politie zelf afgesloten, doordat men er een groot prikkeldraadcordoon omheen had gelegd. Wat er zou zijn gebeurd, als de blokkade niet verregend was, maar langer had geduurd, is niet bekend. Vermoedelijk zou de politie uiteindelijk wel hebben ingegrepen. Bij de tweede DGD-actie (september '81) gebeurde dat in ieder geval wel. De overheid zei de aanwezigheid van de AKB-ers te tolereren, maar liet niet toe, dat er geblokkeerd werd. Daarbij werd er hard opgetreden tegen de AKB-ers. Eenzelfde lijn volgde men later ook bij de blokkades van radio-actieve transporten. Indien het transport werd tegengehouden door een blokkade, werd die meestal op hardhandige wijze doorbroken. Het harde optreden, maar ook de uitlatingen van bestuurders daarna over het vermeende gewelddadige karakter van de AKB, schokte vele aanwezigen op de tweede DGD-blokkade. De autoriteiten maakten handig gebruik van de verdeeldheid binnen de AKB over het geweldsvraagstuk. Men zei gedwongen te zijn geweest hard op te treden, omdat een aantal "elementen" in de AKB het geweld begonnen zou zijn. In de publiciteit werd deze versie veelal overgenomen, nog aangedikt door de schade, die aan eigendommen van omwonenden zou zijn aangebracht. De AKB werd in een kwaad daglicht gesteld. De woede en frustratie hierover was onder de meeste AKB-ers enorm. Bij een aantal overheerste echter moedeloosheid. Na de demonstraties bleken nu ook blokkades niets te

helpen ; zelfs negatief voor de AKB uit te pakken. Veel mensen werden op deze aktie ook voor het eerst gekonfronteerd met het harde gezicht van de overheid.

Het is moeilijk te zeggen, in hoeverre de overheid er door haar harde optreden in is geslaagd AKB-ers af te schrikken nog langer mee te doen aan radikale akties. Feit is wel, dat na de tweede DGD-blokkade de radikale stroming nooit meer een dergelijke mobilisatie wist te bereiken.

4.3.4 _Verminderde_sympathie_door_radikale_akties_

Vanaf 1981 is de AKB regelmatig negatief in de publiciteit gekomen. Met name tijdens de tweede DGD-aktie werd veel van het geweld aan de aktievoerders toegeschreven. Er zou veel schade zijn aangericht aan eigendommen van de in de buurt wonende boeren en onder de Mobiele Eenheden zouden er talloze gewonden zijn gevallen. Het is hier niet aan de orde, van wie het geweld afkomstig zou zijn. Wat van belang is, is het simpele feit, dat de AKB nu eenmaal het geweld in de schoenen werd geschoven door de overheid en (een gedeelte van) de pers; al dan niet terecht. Dit gebeurde overigens niet alleen bij de DGD-aktie. Ook bij de onlangs in Borssele gehouden aktiedriedaagse (april '87), werden gewelddadigheden aan de AKB toegeschreven, hoewel er toen wel een onderscheid gemaakt werd tussen de "vredelievende" blokkeerders en de "raddraaiers", c.q. de autonomen. Vooral die laatsten zouden geweld hebben uitgelokt.

Zonder uitvoerig onderzoek is al duidelijk, dat deze berichtgeving over de akties van de AKB de sympathie onder de bevolking niet ten goede zal komen. Daar kwam nog bij, dat er vanaf 1981 nog een nieuw soort akties gevoerd werden, namelijk inbraken en sabotage. Door een groep, die zich de "Wraak van Jonkheer Meester de Brauw" noemde (wijlen de Brauw was voorzitter geweest van de BMD-stuurgroep) werden inbraken gepleegd, waarbij vooral papieren buitgemaakt werden betreffende de mogelijke lokaties van nieuwe kerncentrales.

Hoewel de inbraken tot moeilijkheden voor de toenmalige Minister van Economische Zaken, Van Aardenne, leidden (kamervragen), werd van links tot rechts dit aktiemiddel veroordeeld. Op deze manier zou de AKB niet te werk moeten gaan. Ook sabotage-akties werden in de publieke opinie scherp veroordeeld. Met name rond de anti-dumpingsakties zijn regelmatig leuzen gekalkt, ruiten ingegooid of branden gesticht bij bedrijven, die meewerkten aan het transport van radio-actief afval. Ook was er een groep, die opriep tot het veroorzaken van kortsluitingen in het electriciteitsnet (Willie Wortel).

Hoewel deze akties in de AKB diskussies opriepen, werden ze niet altijd (scherp) veroordeeld en konden ze op die manier door media aan de AKB als geheel worden toegeschreven. Hierbij moet worden opgemerkt, dat het in de AKB ongebruikelijk was akties van anderen te veroordelen ; iedereen moest vrij zijn ("autonomie") om die akties te voeren, die hij/zij het meest zag zitten. In zekere zin werd de verdeeldheid ook toegejuicht onder het motto " eenheid in verscheidenheid ". W. van Noort over de anti-dumpingsakties :

" Zoals te verwachten was, trokken de prikakties de meeste publiciteit. Pers en publiek stelden zich minder genuanceerd op dan de aktievoerders zelf en schreven de prikakties toe aan de gehele beweging en niet alleen aan een bepaalde stroming daarbinnen. De akties van een deel van de beweging sloegen terug op de gehele beweging en brachten ook de meer gematigde aktievoerders in opspraak. Distanciëren van de akties van hun meer radikale collega's mochten ze zich echter niet." (15)

Door deze akties zal ongetwijfeld de sympathie onder de bevolking voor de AKB als geheel zijn afgenomen en zal dat van invloed zijn geweest op de instroom van nieuwe aanhangers. Getalsmatig is dat niet te onderbouwen. Dat de negatieve publiciteit een rol heeft gespeeld in de terugval van de AKB lijkt me echter zeer waarschijnlijk.

4.3.5 De tijdgeest van de tachtiger jaren

Sinds het begin van de jaren '80 is de Nederlandse samenleving onmiskenbaar veranderd. Vooral de economische crisis en de daardoor ontstane hoge werkeloosheid hebben hun sporen achtergelaten. De problemen, die hiermee samenhangen werden daardoor belangrijker gevonden dan voorheen. S.Schöne verwoordde het als volgt :

" Aan de ene kant voelt iedereen kernenergie, gifbelten, de afbraak van natuur en milieu als een bedreiging voor het dagelijks leven, voor de toekomst, vooral voor de kinderen. Dit gevoel is niet minder geworden. Maar aan de andere kant zijn mensen bang, dat het mis gaat met de economie. Mensen accepteren de hele internationale herstructurering van de produktie als een soort natuur-noodzakelijkheid, waarvoor leuke dingen voor de mensen voorlopig maar moeten worden uitgesteld. De economie moet gered worden." (16)

Die sterkere nadruk op de economie en haar problemen leidde ertoe, dat aan kernenergie bijvoorbeeld relatief minder aandacht werd besteed. De economie, winsten, werkgelegenheid moesten weer hersteld worden. Voor andere problemen was minder plaats. Die relatief lagere waardering voor kernenergie werd in de hand gewerkt door het beleid van de regering Lubbers. Op verschillende punten, zoals het volkspetitionnement tegen de plaatsing van kruisraketten, maar ook met betrekking tot de uitkomst van de BMD werd niet gereageerd, waardoor in z'n algemeenheid het vertrouwen in de politiek afnam. Gevoelens van 'ze doen maar in Den Haag' staken sterker de kop op. K.Nienhuys in de Volkskrant :

" Een parlement, dat zo gemakkelijk mensen aan de kant schuift, die optimaal van hun inspraakmogelijkheden gebruik hebben gemaakt, dat zo de uitkomst van een breed opgezette inspraakprocedure negeert, zo'n parlement ondermijnt de democratische verworvenheden

in dit land." (17)

Voor de verschillende nieuwe sociale bewegingen is het feit, dat de economische crisis meer aandacht ging vragen, niet bevorderlijk geweest voor hun kracht. Mede door het overheidsbeleid terzake (zie paragraaf 4.3.2) zakte het kernenergieprobleem op de politieke agenda. De Nederlandse bevolking kon, zeker na de demonstraties in Amsterdam(1981) en Den Haag(1983) tegen de kruisraketten, die in zekere zin niets uithaalden, niet meer opnieuw massaal geactiveerd worden.

Nelissen c.s. onderscheidde drie houdingspatronen bij de Nederlandse bevolking, die in de laatste jaren naar voren zijn gekomen : fatalisme, retraitsisme en hedonisme. Hetgeen hier boven vermeld staat, kan worden omschreven met fatalisme ; 'je kunt er als individu toch niet of nauwelijks iets aan doen, wat heeft het dan voor zin je er druk over te maken'.(18) De AKB zal hier zeker hinder van hebben ondervonden. Uit eigen ervaring weet ik, hoe moedeloos deze reactie op anti-kernenergie-activiteiten kan werken. Zeker als bijvoorbeeld na de BMD blijkt, dat de reactie ook nog op waarheid berust. Inderdaad bekroopt velen het gevoel, dat kernenergie niet tegen te houden viel ; de regering gaat toch gewoon haar eigen gang.

Naast dit fatalisme signaleren Nelissen c.s. hedonisme :

" De hedonistische reactie betekent, dat men plezier in het leven van alledag probeert te scheppen. (...) Het belangrijkste is het onbezorgde dagelijkse genot, het zich geen zorgen maken over de dag van morgen of over andere zaken, dan die welke het eigen dagelijks bezig zijn betreffen." (19)

Het zal duidelijk zijn, dat kernenergie niet speelt in de hedonistische gedachtenwereld. Geld verdienen, vertier en dergelijke staan centraal. Sociale problemen, milieuvervuiling raakten daarmee "uit" ; carrière, yuppies "in".

Tenslotte wijzen Nelissen c.s. op het retraitsisme :

" Het zich terugtrekken in de eigen vertrouwde omgeving
en de wereld beperken tot de kleine huiselijke kring." (20)

Ook deze reactie leidt ertoe, dat aan kernenergie, milieu
etc. minder aandacht besteed wordt.

Kernenergie daalde dus op de politieke agenda en liet zich
moeilijk verdragen met de drie gesignaleerde houdingspatro-
nen, zoals die zich in de tachtiger jaren zijn gaan mani-
festeren. De AKB werd zodoende marginaler, had minder voe-
dingsbodem onder de bevolking. Ze heeft daardoor duidelijk
geleden onder de tijdgeest van de tachtiger jaren.

Deze mogelijke verklaring voor de terugval is één van de meest
moeilijke om te omschrijven en de relatieve waarde ervan aan
te geven. Feitelijk vereist dat een grootschalig onderzoek
naar culturele veranderingen in de jaren tachtig in Nederland
en zo'n onderzoek is hier niet op z'n plaats. Het blijft
daarom gissen, hoe de lijnen precies gelopen hebben en wat de
invloed is geweest. Dat heeft tot gevolg, dat deze mogelijke
verklaring sterk hypothetisch van aard blijft.

4.4 Samenvatting

In dit Hoofdstuk werd een onderscheid gemaakt tussen interne
en externe factoren, die mogelijk van invloed zijn geweest
op de terugval van de AKB vanaf ongeveer eind 1981.

Bij de interne oorzaken bleken de onderlinge verdeeldheid,
de basisdemokratische organisatiestructuur en een generatie-
wisseling in de AKB mogelijk van invloed op de terugval te
zijn geweest. Het vermeende middenklassekarakter en haar
behaalde succes waren minder waarschijnlijk.

Bij de externe factoren hadden de opkomst van andere
bewegingen, het overheidsbeleid inzake kernenergie en ten
aanzien van de AKB, de verminderde sympathie door radikale
akties en de tijdgeest van de tachtiger jaren vermoedelijk
invloed op de terugval.

Het is uiterst moeilijk aan te geven welke van deze factoren

relatief sterker waren en welke minder invloed hebben gehad. Het is niet onwaarschijnlijk, dat ze op elkaar ingewerkt hebben. Zo kan voor bepaalde mensen de sfeer tijdens de DGD-akties dermate moedeloos-makend zijn geweest, dat men niets meer met de AKB te maken wilde hebben en zich overgaf aan de hedonistische tijdgeest. Maar ook tegenwerking kan het geval zijn geweest. De opkomst van andere bewegingen, waardoor de AKB terugviel, strookt niet met de tijdgeest, zoals die in de vorige paragraaf besproken is.

M.i. is het niet zo, dat één factor er uitspringt. Voor verschillende groepen mensen hebben verschillende factoren ervoor gezorgd, dat ze de AKB verlieten. In z'n totaliteit echter is het het gehele complex van elkaar soms versterkende, soms tegenwerkende factoren geweest, dat verantwoordelijk moet worden gesteld voor de terugval.

5.1 Inleiding

In Hoofdstuk 2 werd de geschiedenis van de AKB geschetst, waarbij een fasering is aangebracht. In Hoofdstuk 3 is nader ingegaan op de laatste fase, de terugval vanaf ongeveer eind 1981. In Hoofdstuk 4 tenslotte werden de mogelijke verklaringen voor de terugval behandeld.

In dit vijfde Hoofdstuk zal de geschetste fasering gekoppeld worden aan eerder gevormde inzichten over de dynamiek van nieuwe sociale bewegingen en zal er bekeken worden, in hoeverre de terugval in deze modellen past. De derde probleemstelling van deze scriptie behelst de vraag, in hoeverre bestaande theorethische modellen met betrekking tot de dynamiek van nieuwe sociale bewegingen van toepassing zijn op de Nederlandse AKB. In het vooronderzoek voor deze scriptie ben ik drie theorethische modellen tegengekomen, waarin sprake is van een fasering van sociale bewegingen. Deze modellen zullen in de volgende paragrafen behandeld worden. Met name zal er gelet worden op de vraag, of de modellen iets zeggen over een mogelijke terugval. De tweede paragraaf behandelt de ideeën van Rammstedt en Hegner ; de derde paragraaf Weber en Michels en in de vierde paragraaf zal worden ingegaan op de ideeën van Smelser.

De laatste jaren krijgt de "resource-mobilisation-approach" van McCarthy en Zald in de literatuur over sociale bewegingen/collectieve actie nogal wat aandacht. Hoewel deze benadering geen fasenmodel heeft geschetst, is ze m.i. interessant genoeg om in deze scriptie te worden behandeld. Daarom zal in de vijfde paragraaf hierop ingegaan worden, waarbij uiteraard de nadruk ligt op de waarde, die deze benadering bij de verklaring van een terugval kan hebben.

5.2 Rammstedt en Hegner

0. Rammstedt en F.Hegner ontwikkelden een fasenmodel, waarin nieuwe sociale bewegingen een achttal fases doorlopen. (1)
Uitgangspunt is, dat er een sociale crisis is, gedefiniëerd als :

" ... eine Situation, die durch strukturelle, system-immanente Widersprüche verursacht und von den Betroffenen als Infragestellung ihrer sozialen Identität wahrgenommen wird." (2)

Vanuit die sociale crisis, die het startpunt vormt voor het ontstaan van nieuwe sociale bewegingen, volgen acht fases elkaar op ;

- a. Crisis als kollektieve ervaring ; in deze fase zien individuen in, dat de crisis niet alleen henzelf betreft, maar ook anderen. De crisis wordt kollektief gemaakt.
- b. Propageren van de crisisgevolgen ; in het openbaar wordt een beroep gedaan op politiek of economisch verantwoordelijken om de gevolgen teniet te doen.
- c. Artikulatie van het protest ; als die verantwoordelijken niet reageren, wordt er geprotesteerd. Men blijft wel binnen legale kaders. Het protest leidt er toe, dat er een "wij-gevoel" ontstaat tegenover de machthebbers.
- d. Intensivering van de sociale beweging ; de beweging verkrijgt een massa-basis.
- e. Artikulatie van de ideologie ; als het de beweging niet lukt om op legale wijze haar doel te bereiken, gaat ze een ideologie ontwikkelen om haar massa-basis vast te houden. De crisis verscherpt hierdoor.
- f. Uitbreiding van de sociale beweging ; de beweging probeert zich te verbreden ; meer groepen voor haar ideologie te winnen.
- g. Organisatie van de sociale beweging ; door de uitbreiding is een betere organisatie noodzakelijk geworden. Er ontstaat een onderscheid tussen centrum en periferie.

h. Institutionalisering van de sociale beweging ; dankzij de strakkere organisatie worden bestaande vormen van sociaal handelen overgenomen. De beweging past zich hierdoor aan aan bestaande politieke verhoudingen en gebruiken ; ze wordt "routinisiert".

Bij de toetsing in de praktijk levert het model enige problemen op.

De eerste vraag, die daarbij opkomt, is of het model bedoeld is voor sociale bewegingen in z'n algemeenheid of voor specifieke bewegingen binnen dat brede scala ; in dit geval de AKB. Dit wordt niet duidelijk gemaakt. In deze paragraaf zal ik het model richten op de AKB, los van een eventuele bredere beweging, waar die AKB deel van uit zou maken.

Het tweede probleem is, dat met name de laatste fase (de institutionalisering) in vage termen gepresenteerd wordt. Er wordt niet duidelijk gemaakt, wanneer er nu sprake is van institutionalisering ; wanneer een sociale beweging "routinisiert" is. Daarmee wordt het moeilijk deze fase te toetsen. Er wordt nogal wat interpretatievrijheid gelaten.

Bekijken we nu de fasering nader.

De AKB

De eerste fase (de crisis als kollektieve ervaring) heeft zich zeker voorgedaan in de Nederlandse AKB ; de periode voor 1973, toen kleine groepjes burgers en vooral wetenschappers zich met de kernenergieproblematiek bezig hielden. Van een beweging was toen nog geensprake, maar de tegenstanders van kernenergie bleven erop hameren, dat de konsekventies van een ramp met een kerncentrale iedereen aangingen. De invoering van kernenergie was niet een zaak van enkelen, maar had konsekventies voor de gehele Nederlandse bevolking. M.i. gaat in het geval van de AKB de tweede fase (het propageren van de gevolgen) vooraf aan de eerste fase : fase 1 en fase 2 moeten worden omgedraaid. Eerst werd er gewezen op de gevolgen en toen pas gingen meer mensen inzien, dat

kernenergie gevaarlijk was ; ontstond er een kollektief "wij-gevoel" met betrekking tot kernenergie. In de AKB althans hebben de eerste en de tweede fase zich omgedraaid voorgedaan.

In de derde fase, de artikulatie van het protest trad die gevormde kollektiviteit naar buiten ; er was sprake van een beweging. De AKB bleef in deze periode, die vanaf 1973 tot en met ongeveer 1979 duurde, binnen de kaders van de parlementaire democratie aktievoeren ; demonstraties en dergelijke gericht op beleidsbeïnvloeding. Door bepaalde, al eerder genoemde oorzaken, ontstond er een stagnatie in 1975 en 1976, maar vooral in de drie jaar daarna heeft de AKB zich massaal gemanifesteerd rond kernenergie. Ook hier moet echter het model gewijzigd worden. M.i. loopt de vierde fase, de intensivering van de sociale beweging gelijktijdig op met de derde. De twee fases zijn chronologisch niet te scheiden. De massa-basis van de AKB werd mede bereikt, dankzij het feit, dat de AKB in deze jaren in staat bleek kernenergie hoog op de politieke agenda te krijgen. En dit feit leidde tot een nog grotere massa-basis. Beide fases werkten dus op elkaar in.

De vijfde fase, die hierop volgde, de artikulatie van de ideologie, is van toepassing op de periode na 1979, toen bleek, dat de overheid niet inging op de eisen van de AKB. Daardoor werd een duidelijke stap verder gezet in de strijd van de AKB : een gedeelte radikaliseerde. Haar ideologie werd het anti-parlementarisme, dat ze deelde met de kraakbeweging en stromingen van de vredesbeweging (anti-militarisme). De LEK-stroming trad bij het ingaan van deze fase op de achtergrond ; zij bleef bij haar verzet tegen het gevoerde energiebeleid. De radikale stroming betrok meer zaken bij haar strijd.

Het is echter de vraag, of deze stroming de eerder gevormde massa-basis wist vast te houden. Zoals al eerder opgemerkt leek het erop, dat met de DGD-akties er een nieuwe massa werd aangetrokken. De oudere generatie verdween uit het beeld

en een nieuwe trad naar voren. Die trachtte uiteraard wel het verzet te intensiveren, uit te breiden, maar na 1981 bleek, dat dat haar niet gelukt was. Integendeel : niet alleen de oudere generatie, maar ook de nieuwe stroming haakte af. In Hoofdstuk 4 zijn daarvoor diverse oorzaken genoemd.

De zesde fase, de uitbreiding, trad dus niet op ; de AKB viel terug, waardoor de twee daaropvolgende fases, de organisatie en de institutionalisering, niet werden gerealiseerd. Met betrekking tot de organisatie ontstonden er rond 1980 en 1981 grote problemen. Enerzijds was er het konflikt tussen de vorm, die het LEK voorstond en de basis-demokratische organisatiestructuur van de DGD-beweging ; anderzijds bleek binnen de DGD-beweging de basisdemokratie niet goed te werken. De kortstondige uitbreiding vanaf 1980 leidde daardoor niet tot een betere organisatie of een duidelijk onderscheid tussen centrum en periferie. Aan institutionalisering kwam de AKB al helemaal niet toe. Een nuancering hierop moet gemaakt worden voor de groepen in de AKB, die zich bezig hielden met duurzame energie (windenergie, warmte-kracht-koppeling enz.) Vooral het Centrum voor Energiebesparing, dat een grote rol speelde binnen de BMD en later regelmatig plaatselijke groepen ondersteunde met technische rapporten, probeerde voet aan de grond te krijgen binnen het overheidsapparaat. De groep was (en is) m.i. echter te klein, om te spreken van institutionalisering van de AKB als geheel.

Samenvattend

Ten aanzien van het fasenmodel van Rammstedt en Hegner kunnen er een aantal konklusies getrokken worden.

De eerste twee fases dienen in het geval van de AKB omgedraaid te worden ; eerst was er het propageren van de gevolgen en toen pas ontstond er een kollektieve ervaring. Vandaaruit ontstond de AKB, waarbij de derde en de vierde fase elkaar versterkten en gelijktijdig optraden. De artikulatie van het protest leidde tot intensivering en de intensivering leidde tot artikulatie van het protest. De

vijfde en zesde fase, ideologie en uitbreiding zijn van toepassing op de AKB na 1979, toen de radikale stroming zich begon te manifesteren. Aan de twee laatste fases uit het model, organisatie en institutionalisering kwam de AKB niet toe ; ze was teruggevallen.

Nu we dit fasenmodel hebben toegepast op de AKB, rijst de vraag, of het bruikbaar is. Die vraag is echter moeilijk te beantwoorden. Het geschetste model is een ideaal-typische fasering, die dus niet voor allerlei afzonderlijke sociale bewegingen zal gelden ; hier en daar zullen de fases afwijken. Met betrekking tot de AKB wekt het model inderdaad enigszins af, hoewel het in z'n algemeenheid redelijk overeenstemt met de geschiedenis. Het model gaat er echter vanuit, dat bewegingen blijven bestaan. Over de terugval wordt daarom niets gezegd door Rammstedt en Hegner. In die zin is het model dus niet bruikbaar. Vermoedelijk is het zo, dat aan elke fase een aantal voorwaarden en omstandigheden verbonden zijn, waardoor een sociale beweging in een volgende fase belandt. Als daaraan niet wordt voldaan, is het model van Rammstedt en Hegner verder ook niet meer bruikbaar. Het voert hier te ver, om in te gaan op die voorwaarden en omstandigheden ; daarmee zou ik een nieuw fasenmodel ontwerpen en dat valt niet binnen het kader van deze scriptie.

5.3 Weber en Michels

Er zijn meer ideeën over het verloop van sociale bewegingen geformuleerd, onder andere door M.Weber en R.Michels. (3) Daar de ideeën van deze beiden op een aantal belangrijke punten sterke overeenkomsten vertonen, voegt Schreuder ze samen en spreekt dan van het Weber-Michels-model.

Bij Weber staat "charisma" aan het begin van iedere sociale beweging. En hier gaat een vergelijking met de AKB al mank, want aan de basis daarvan stonden wetenschappelijke rapporten

over de gevaren van kernenergie. Hoewel deze rapporten ongetwijfeld emotionele betrokkenheid bij de problematiek zullen hebben verraden, gaat het me te ver deze risico-studies als "charismatisch" te beschouwen.

Weber vervolgt, dat in het begin charismatisch leiderschap de overhand heeft. Ook dat gegeven is mij bij de AKB nergens opgevallen. Natuurlijk waren er wel bepaalde voortrekkers ; mensen, die akties organiseerden en het voortouw namen, zoals bijvoorbeeld de Gelderse Stroomgroepen met betrekking tot de DGD-beweging. Van charismatisch leiderschap was echter geen sprake. De volgende stap bij Weber is de overgang van charismatisch naar traditioneel of rationeel/legaal gezag. Het zou interessant zijn te onderzoeken, in hoeverre de AKB geleid werd door bepaalde groepen en hoe zij dat leiderschap uitoefenden. Mijn indruk is, dat er nauwelijks iets als leiderschap bestond binnen de AKB. Daarvoor was de beweging te divers, te anarchistisch opgebouwd ook.

Het model van Weber heeft een sterke overeenkomst met de ideeën van Michels, die zijn "ijzeren Wet van de oligarchisering" ontwikkelde. Een massa-beweging ontkomt er niet aan, dat bestuur, leiding en dergelijke steeds belangrijker worden. Basisidee van Michels is de stelling, dat naarmate een beweging sterker wordt, het behoud van de organisatie steeds meer centraal komt te staan ; er wordt meer aandacht aan de eigen beweging gegeven en minder aan de eigenlijke doelen. De AKB ontkwam daaraan en wel, omdat ze niet sterker maar zwakker werd. Van enige oligarchisering was dan ook geen sprake.

Schreuder nam de ideeën van Weber en Michels samen en omschreef het Weber-Michels-model als volgt :

" Krijgt een beweging een economische en sociale basis in de samenleving en wordt de charismatische leider vervangen, dan komen er drie processen op gang. Ten eerste is er het proces van doelverandering.

De oorspronkelijke doeleinden van de beweging worden geherdefiniëerd en de herdefinitie komt neer op een aanpassing daarvan aan de normen van de "common sense", aan de omgeving, zodat die aanpassing ontradikalisering met zich meebrengt.

Ten tweede is er het proces van doelverlegging.

Het organisatorisch zelfbehoud wordt het eigenlijke doel van de beweging. Op de voorgrond staan het behoud en de uitbreiding van het ledental, de versterking van het organisatie-apparaat en het mijden van conflicten met de omgeving.

Ten derde is er het proces van oligarchie-vorming.

De macht wordt geconcentreerd in de handen van een minderheid. " (4)

Hierop zijn een aantal opmerkingen te maken.

Ten eerste verkreeg de AKB in Nederland een zekere massa-aanhang. De doeleinden werden door brede lagen van de bevolking onderschreven en op demonstraties kwamen tienduizenden mensen. Er was dus sprake van een zekere basis in de samenleving. Van charismatisch leiderschap was echter geen sprake ; die kon dus ook niet vervangen worden.

Met betrekking tot de drie processen, die beschreven worden, kan worden gesteld, dat geen van de drie is opgetreden in de AKB. Van doelverandering in de zin van ontradikalisering was geen sprake. Integendeel, er trad radikaliserings op. De doeleinden van de AKB werden daarmee breder : van enkel anti-kernenergieverzet naar algemeen maatschappelijke strijd. Van doelverlegging is evenmin sprake geweest. Na 1981 werd zelfbehoud in het algemeen en niet organisatorisch zelfbehoud het hoofdthema.

Het Weber-Michels-model lijkt dan ook alleen van toepassing op sterker wordende sociale bewegingen en dat was de AKB na 1981 absoluut niet. Zij kon op het bestaande kernenergie-programma niet scoren en aangezien de uitbreiding van kernenergie steeds werd uitgesteld, kon ze zich niet massaal

manifesteren. Mede door andere, in Hoofdstuk 4 genoemde factoren viel ze daarop terug. Enige mate van oligarchisering (het derde proces in het Weber-Michels-model) trad dan ook niet op.

Het Weber-Michels-model strookt niet met de geschiedenis van de AKB en zegt ons niets over de plotselinge terugval, zoals die zich na 1981 heeft voorgedaan. In deze scriptie is het model dan ook niet bruikbaar.

5.4 Smelser

Een fasenmodel, dat wel iets zegt over de terugval, is het "value-addition"-model van N.J.Smelser. (5) Net als Rammstedt en Hegner schetst hij verschillende fases. Wil de sociale beweging in een volgende fase terecht komen, dan moeten er eerst bepaalde problemen overwonnen worden. Hiermee is dit een andere benadering dan die van Rammstedt en Hegner, die een beschrijvende chronologie geven. Volgens Smelser zijn de opeenvolgende fases van elkaar afhankelijk ; hij spreekt van een sociologische noodzakelijkheid. Iedere fase veronderstelt de voorafgaande ; anders zal ze niet optreden. Daarmee is dit een verklarende chronologie.

De zes fases zijn de volgende (in het Engels weergegeven, omdat vertaling van de termen niet altijd even goed mogelijk is). (6)

-structural conduciveness ; de algemene voorwaarden in de samenleving, waardoor een sociale beweging kan ontstaan. Het gaat hier bijvoorbeeld om democratie, een zeker economisch ontwikkelingspeil etc.

-structural strain ; er moeten in de samenleving redenen tot ontevredenheid zijn. Daarmee is er echter nog geen sociale beweging. Andere uitingen van die ontevredenheid zijn bijvoorbeeld politieke apathie, vandalisme etc.

-growth and spread of a generalized belief ; de sociale beweging ontstaat pas, als er een antwoord wordt geformuleerd op die ontevredenheid : een oplossing. In het geval van de

AKB zijn dat de waarschuwingen van wetenschappers en hun appèl om te stoppen met kernenergie.

- precipitating factors ; wil de beweging zich gaan manifesteren, dan moet er, naast de vorige voorwaarde, ook één of meerdere konkrete aanleidingen zijn, bijvoorbeeld de Kal-kar-heffing of de uitbreiding van het UCN-complex.
- mobilization for action ; de ontstane beweging gaat zich organiseren, houdt akties, manifestaties etc. In de AKB zien we dat na 1973 gebeuren.
- operation of social control ; de aard van de beweging hierna wordt grotendeels bepaald door de overheid, die al dan niet reageert op de beweging.

Interessant is deze theorie vooral, omdat ze met betrekking tot de laatste fase een aantal uitspraken doet. De rol van de overheid staat daarin centraal :

" Zij is, aldus nog steeds Smelser, politiek effectief, indien zij erin slaagt ongecontroleerde en ongeïstitutionaliseerde uitbarstingen te elimineren en directe aanvallen op haar gezag af te weren. Poogt zij te luisteren, een vertrouwensrelatie op te bouwen, een onderhandelings-situatie te scheppen en de aktie vreedzaam te kanaliseren, dan is zij bovendien nog flexibel. Responsief is zij tenslotte als zij iets doet om de spanningen weg te nemen. In het tegenovergestelde geval is de overheid politiek ineffectief, onflexibel en niet-responsief. Eén en ander is zeer belangrijk voor het verdere verloop van de beweging." (7)

Als de overheid nu flexibel optreedt, zal de sociale beweging een systeem-konforme weg inslaan. In het geval van de AKB zien we, dat de overheid niet reageerde op de eisen van de AKB ; die radikaliseerde daarop. De achterdocht was al te groot, om de BMD als een serieuze diskussie te accepteren. Als de overheid met geweld optreedt, zal volgens Smelser de beweging ineensstorten of ondergronds gaan. Ook dit lijkt

me van toepassing op de AKB, zeker na de tweede DGD-actie van september '81.

Smelser legt de nadruk dus op de rol, die de overheid speelt in de terugval. De vraag is, of dat terecht is. Zoals we in Hoofdstuk 3 zagen, zijn er meer verklaringen mogelijk en van invloed geweest op de terugval van de AKB. De rol van de overheid inzake kernenergie en inzake de AKB is zeker niet de enige. Ook interne factoren, zoals de grote verdeeldheid hebben hun tol geëist.

Daarmee is het model van Smelser zeker niet onbruikbaar. Vooral de nadruk, die gelegd wordt op de onderlinge verbanden tussen de fases werkt verhelderend, hoewel m.i. een "sociologische noodzakelijkheid" te ver gaat. Van de drie behandelde modellen tot nu toe, geeft alleen Smelser aanwijzingen en een mogelijke verklaring voor de terugval. Daarin is hij realistischer dan zijn collegae, die een dergelijke terugval blijkbaar voor onmogelijk houden. Zijn model moet echter uitgebreid worden met interne factoren van sociale bewegingen. In deze scriptie zal dat niet gebeuren ; het zou te ver afwijken van de gegeven probleemstellingen.

5.5 McCarthy en Zald

De laatste jaren staan de ideeën van J.D.McCarthy en M.N. Zald sterk in de belangstelling op het gebied van de sociale bewegingen. In een artikel uit 1977 zetten zij hun "resource-mobilization-approach" uiteen.(8) Hoewel er geen fasenmodel wordt gegeven, is de theorie interessant genoeg om in dit Hoofdstuk behandeld te worden, daar ze een geheel andere kijk op sociale bewegingen biedt.

De kern van het betoog van McCarthy en Zald is het gegeven, dat er in de samenleving altijd wel onvrede is. Een sociale beweging ontstaat pas, als "issue-entrepreneurs" aan de slag gaan en die onvrede aan de kaak stellen ; er een issue van maken. Uit de activiteiten van die entrepreneurs moet de opkomst, het verloop en ook een eventuele terugval

van een sociale beweging verklaard worden. Zij zullen zich met name richten op mobilisatie van de bestaande onvrede. De belangrijkste problemen binnen een sociale beweging zijn dan ook problemen, die betrekking hebben op die mobilisatie. De entrepreneurs moeten ervoor zorgen, dat het issue in de belangstelling blijft staan, dat er steeds voldoende mensen actief blijven rond hun issue en ervoor zorgen, dat concurrerende issue-entrepreneurs, die ook bezig zijn sociale bewegingen op te richten of voort te laten bestaan, niet teveel mensen wegkapen. Daarbij gaan ze rationeel te werk ; op basis van kosten-baten-analyses. Sociale bewegingen zijn in deze visie een soort producten, waar het harde spel van vraag en aanbod de boventoon voert. Niet alleen de issue-entrepreneurs werken op basis van kosten-baten-analyses ; ook de burgers doen dat. Ze calculeren of en zo ja, welke de best bij hun passende beweging is.

Deze benadering, toegepast op de AKB zou het volgende beeld op kunnen leveren. Aan het begin van de jaren '70 kwamen er verschillende issue-entrepreneurs naar voren, die zich met het thema kernenergie bezig hielden. Dat waren met name kritische wetenschappers en milieu-activisten. Zij probeerden, in concurrentie met andere bewegingen, burgers aan te sporen deel te nemen aan de AKB. Doordat ze de juiste acties en reacties initieerden, lukte dat en er ontstond een AKB. Hun mobilisatie was gelukt. Vooral tussen 1977 en 1981 wisten ze de beweging verder te versterken ; meer mensen bij hun beweging te betrekken. Na 1981 viel de AKB echter plotseling terug.

Vanuit de resource-mobilization-approach zal men de oorzaak voor de terugval vooral wijten aan een gebrek aan mobilisatie. De oorzaken daarvan kunnen bijvoorbeeld liggen aan recruiteringsproblemen, slechte kosten-baten-analyses, het verdwijnen van de entrepreneurs, een slecht opgezette organisatie, slechte opbouw van (personele en materiële) middelen, verkeerd gekozen strategie etc. Merk op, dat de

oorzaken allen intern van aard zijn! Externe factoren zijn blijkbaar minder of niet van belang ; tenslotte gaat de theorie er vanuit, dat het maatschappelijk onbehagen er wel zal blijven.

Op de theorie is veel kritiek mogelijk.

De stelling, dat de AKB primair ontstaan is, door het koele rekenwerk van issue-entrepreneurs lijkt me niet juist. Het onbehagen met betrekking tot kernenergie is de hoofdoorzaak voor het ontstaan van de AKB. Met name bleek dat, toen in 1973 er haarscheurtjes ontdekt werden in het koelwatersysteem van de kerncentrale te Dodewaard. Dit veroorzaakte veel commotie. Het onbehagen, de angst voor de gevaren van kernenergie lag dus aan de basis van de AKB en dat is iets, wat in de theorie van McCarthy en Zald nogal eens naar de achtergrond wordt gedrongen. Nu kun je natuurlijk de kritische wetenschappers en milieu-activisten, die gewezen hebben op de gevaren van kernenergie aanwijzen als de issue-entrepreneurs, maar ook dat lijkt me niet juist. In de AKB heeft nauwelijks of nooit zoiets als leiderschap bestaan. De beweging bestond uit een bont geheel van groepjes, losse burgers, die slechts met moeite gebundeld konden worden in koepels. Er waren geen duidelijke ideologen of leiders in de AKB.

De nadruk in de theorie ligt op mobilisatie ; een terugval van de AKB moet daaruit verklaard worden, met andere woorden, de terugval zou een gevolg zijn van problemen op dat vlak. Dit is m.i. echter geen afdoende verklaring, want de vraag, waarom die mobilisatie dan minder, blijft onbeantwoord. En die vraag willen we nu juist in deze scriptie beantwoord zien. Voorts is het zo, dat er nog legio andere verklaringen mogelijk zijn (zie Hoofdstuk 4).

De resource-mobilization-approach helpt ons dus weinig verder in het verklaren van de terugval.

Konklusies

In Hoofdstuk 2 werd een beknopte geschiedenis van de AKB gegeven, waarin vooral is ingegaan op de radikaliseringsfase, vanaf ongeveer 1979 en de terugval vanaf ongeveer eind 1981. De in Hoofdstuk 3 opgestelde aktielijst liet duidelijk zien, dat het aantal akties, maar vooral de deelnemersaantallen vanaf 1982 sterk zijn afgenomen. De eerste probleemstelling van deze scriptie : " Is er sprake van een terugval van de AKB vanaf ongeveer eind 1981 ?" is daarmee met ja beantwoord. Hierop geldt echter de nuancering, dat de terugval niet van toepassing is geweest op die groep binnen de AKB, die zich richt op de ingebruikname van duurzame energie, zoals windenergie en warmte-kracht-koppeling. Deze stroming is na 1981 juist opgekomen, onder aanvoering van het Centrum voor Energiebesparing. Akties en aantallen deelnemers van de AKB in z'n geheel zijn echter sterk teruggelopen na 1981.

In Hoofdstuk 4 werden hiervoor een aantal mogelijke verklaringen gegeven, gerubriceerd in twee categorieën : oorzaken, die binnen de AKB zelf liggen en oorzaken daarbuiten. Duidelijk is geworden, dat het aanwijzen van één of meer specifieke oorzaken voor de terugval een moeilijke zaak is. Ik heb niet de indruk gekregen, dat er één bepaalde factor uitspringt ; het geheel van oorzaken is verantwoordelijk geweest voor de terugval. Wel is het zo, dat een aantal mogelijke verklaringen me om verschillende redenen minder waarschijnlijk leken. Dat geldt voor de stelling, dat de AKB een middenklassebeweging zou zijn en de stelling, dat de AKB aan haar eigen succes ten onder zou zijn gegaan. Cijfermatig is één en ander echter niet te onderbouwen. We zouden dan de mensen, die aanwezig waren op de Almelo-78-demonstratie of op de DGD-blokkades moeten interviewen en dat is een onmogelijke opgave.

Het vierde Hoofdstuk is in die zin dan ook tamelijk onbevredigend. Er kan hooguit gegist worden, omdat er nog zo

weinig bekend is ; de mogelijke verklaringen blijven hypothetisch van aard. Eventueel verder te houden onderzoek kan wellicht meer uitspraken doen. Vooralsnog echter lijkt me de tweede probleemstelling : " Welke factoren kunnen deze terugval verklaren?" voldoende beantwoord.

In Hoofdstuk 5 kwam de derde en laatste probleemstelling aan de orde : " In hoeverre zijn bestaande theorethische modellen met betrekking tot het verloop van nieuwe sociale bewegingen van toepassing op de Nederlandse AKB ?"

Daartoe werden er een viertal modellen behandeld, die allen zekere tekortkomingen lieten zien.

Het fasenmodel van Rammstedt en Hegner bleek in z'n algemeenheid te kloppen met de geschiedenis van de AKB, behoudens een aantal wijzigingen. Over de terugval van een sociale beweging i.c. de AKB werd echter niet gerept, waardoor dit model ons weinig verder helpt in de verklaring van de terugval.

Het Weber-Michels-model bleek niet van toepassing op de AKB, die geen charismatisch leiderschap bezat en waar nauwelijks sprake is geweest van oligarchisering.

Smelser gaf wel enige verklaring voor het terugvallen van een sociale beweging, maar legde daarbij de nadruk te sterk op de rol, die de overheid daarin speelt ; daarmee vergetend, dat er nog meer externe, maar ook interne factoren zijn, die de terugval kunnen verklaren, zoals in Hoofdstuk 4 is uiteengezet.

Tenslotte bleek de resource-mobilization-approach van McCarthy en Zald na toepassing op de AKB niet te kloppen. Ook in deze benadering werd een terugval éénzijdig belicht, namelijk een te sterke nadruk op mobilisatieproblemen.

Met deze scriptie hoop ik de gestelde probleemstellingen voldoende te hebben beantwoord. De grootste moeilijkheid daarbij vormde het feit, dat er nog weinig onderzoek is gedaan naar nieuwe sociale bewegingen in het algemeen en naar

specifieke bewegingen, zoals de AKB in het bijzonder.
Dit leidt er toe ,dat veel van hetgeen in deze scriptie
behandeld is, zich nog in een hypothetisch stadium be-
vindt. De hoop nu is, dat de scriptie een bruikbare aanzet
tot verder onderzoek zal zijn.

Noten

Hoofdstuk 1 De Probleemstelling

- (1) De gegevens met betrekking tot deze schets zijn grotendeels ontleend aan D.Jacobs en J.Roebroek, "Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen en Nederland", Antwerpen, 1983, pag. 17-63
- (2) Sietse van de Hoek in de Volkskrant, 5-4-'80
- (3) In Jacobs en Roebroek, pag. 55 en 56
- (4) Het reeds vermelde boek van Jacobs en Roebroek is daar een voorbeeld van, maar ook anderen hebben zich niet onbetuigd gelaten :
 - H. van der Loo, E.Snel en B. van Steenberghe, "Een wenkend perspectief", Amersfoort, 1983
 - O.Schreuder (red.), "Moderne bewegingen", Zeist, 1985
 - J.W.Duyvendak en R. van Huizen, "Nieuwe sociale bewegingen in Nederland", Leeuwarden, 1982 (eindschrift)
- (5) O.Schreuder en A.de Geest, "De studie van sociale bewegingen in Nederland en Vlaanderen ; een balans", in O.Schreuder (red.) "Moderne bewegingen", Zeist, 1985, pag. 30

Hoofdstuk 2 De AKB en haar terugval

- (1) E.Abma, H.P.M.Jägers en G.J. van Kempen, " Kernenergie als maatschappelijke splijtstof ; een analyse van een protest-beweging", in P.Ester en F.L. de Leeuw(red.), "Energie als maatschappelijk probleem", Assen, 1981, pag. 149
- (2) Een kweekreactor is een type kerncentrale, dat in een aantal opzichten verschilt van een "normale" kerncentrale. Het gaat hier te ver deze verschillen te behandelen. Wel moet worden gezegd, dat een kweekreactor (nog) onveiliger is en de consequenties van een ongeval vergaander zijn.

- (3) LEK-bulletin, nr.8 (oktober), 1980, pag. 3
- (4) Dit eigen scenario baseerde men op T.Potma, "Het vergeten scenario", Amsterdam, 1979
- (5) Afval (aktieblad van de basisgroepen tegen kernenergie), nr.9 (maart), 1982, pag 1
- (6) P.Boekholt e.a. "De AKB: een beweging in beweging!", Nijmegen, 1983 (praktikumverslag), pag. 10 en 11
- (7) Afval, nr.32 (februari), 1986, pag. 3

Hoofdstuk 3 De terugval in kaart gebracht

- (1) In de laatste kolom staat de bron vermeld, waarbij :
 - H.C. = J.Hontelez en W.Combrink, "Ontstaan en ontwikkeling van de anti-kernenergiebeweging", in Socialistisch Perspektief, april 1979, pag. 14-23
 - vdM. = B. van der Meulen, "De strijd van de anti-kernenergiebeweging : oppositie en/of alternatief", Nijmegen, 1982, pag. 1-23 (doctoraal-scriptie)
 - V.K. = Volkskrant
 - O.S. = Onderstroom, actie- en diskussiemaandblad van de Gelderse stroomgroepen en energiekomités
 - Afval = Afval, actieblad van de basisgroepen tegen kernenergie en militarisme
 - Boekholt= P.Boekholt e.a. "De AKB : een beweging in beweging!", Nijmegen, 1983 (praktikumverslag)
- (2) Dit popfestival werd mede georganiseerd door het LEK. Vermoedelijk kwamen de concertgangers echter meer op de muziek af dan op het LEK. Hun woordvoerder werd tijdens een toespraakje weggehoond.
- (3) Volkskrant, 22-9-'84, het Vervolg, pag. 1
- (4) idem

- (5) J. van der Sman in Intermediair, 21e jrg. nr.37, 13-9-'85, pag. 7
- (6) Volkskrant, 14-9-'85
- (7) Afval, nr. 35, april 1987, pag. 3

Hoofdstuk 4 De Verklaringen

- (1) Frédérique in Afval, nr.32, februari 1986, pag. 3
- (2) B. van der Meulen, "De strijd van de AKB ; oppositie en/of alternatief", Nijmegen, 1982 (doctoraal-scriptie), pag. 24
- (3) van der Meulen, pag. 32
- (4) B.Freriks in Bevrijding(PSP-blad), 31e jrg. nr. 7, mei 1987, pag. 12
- (5) Onderstroom, nr. 30, juni 1980, pag. 9
- (6) P.Boekholt e.a. "De AKB ; een beweging in beweging!", Nijmegen, 1983 (praktikumverslag), pag. 19
- (7) LEK-bulletin, nr. 10, december 1980, pag. 7
- (8) R.Stomphorst in Onderstroom spesjaal "Dodewaard Gaat Dicht", Nijmegen, 1980, pag. 34
- (9) Peter uit Amsterdam, geïnterviewd in Els,Geert,Hans e.a. "Met je hoofd in de wolken en je voeten in de modder, DGD, oktober, 1980", Nijmegen, 1981, pag. 63
- (10) E.Tellegen, "Milieubeweging", Utrecht, 1983, pag. 57
- (11) Boekholt e.a. pag. 34
- (12) Zie onder meer van der Loo, Snel en van Steenberg, "Een wenkend perspectief", Amersfoort, 1984, pag. 213

- (13) S.Schöne in Splijtstop (een fusie van het LEK-bulletin en Onderstroom), 2^e jrg. nr. 5, november 1986, pag. 7
- (14) K.Nienhuys in de Volkskrant, 14-9-'85
- (15) W. van Noort, "Nieuwe sociale bewegingen : ideologische, strategische, organisatorische en personele verbindingen", in O.Schreuder(red.), "Moderne bewegingen", Zeist, 1985, pag. 150
- (16) S.Schöne in de Volkskrant, 16-2-'83
- (17) K.Nienhuys in de Volkskrant, 14-9-'85
- (18) N.Nelissen e.a. "De Nederlanders en hun milieu", Zeist, 1987, pag. 229
- (19) Nelissen e.a. pag. 230
- (20) Nelissen e.a. pag. 229

Hoofdstuk 5 De dynamiek van nieuwe sociale bewegingen

- (1) Het model werd geschetst in V.Hauff, "Bürgerinitiativen in der Gesellschaft", Villingen, 1980. Ik volg hier de analyse, die K.W.Brand erover schreef in "Neue soziale Bewegungen", Opladen, 1982, pag. 33 e.v.
- (2) Brand, pag. 33
- (3) Ik volg hier de beschrijving en analyse van O.Schreuder in "Sociale bewegingen; een systematische inleiding", Deventer 1981, pag, 203 e.v.
- (4) Schreuder(1981), pag. 206
- (5) N.J.Smelser, "Theory of collective behavior", London, 1962 pag. 12 e.v.
- (6) Smelser, pag. 319 e.v.

- (7) Schreuder(1981), pag. 217
- (8) J.D.McCarthy en M.N.Zald, "Resource Mobilization and Social Movements : a partial theory", in American Journal of Sociology , nr. 82 (1977), pag. 1212-1241

Literatuurlijst

- Afval, actieblad tegen kernenergie en militarisme, nrs. 4-35 (januari '82 - april '87)
- J. van Arkel, "Stop Kalkar", Amsterdam, 1977, 152 pp.
- Beweging Stop Atoomplannen, 1^e en 2^e Energiekrant, Amsterdam, 1977
- P. Boekholt e.a. "De AKB : een beweging in beweging!", Nijmegen, 1983, 34 pp. (praktikumverslag Politicologie)
- K.W.Brand, "Neue soziale Bewegungen; Entstehung, Funktion und Perspektive neuer Protestpotentiale, eine Zwischenbilanz", Opladen, 1982, 206 pp.
- Breek Atoomketen Nederland, "BAN-Borsssele-Boek", Amsterdam, 1980, 41 pp.
- L.Bros e.a. "....of geweld zal worden gebruikt ; repressie in Nederland" , Nijmegen, 1982, 136 pp.
- R.Bijnsdorp en S.Bosma, "A is Atoom, Z is Zon ; verklarend energiewoordenboek", Amsterdam, 1983, 170 pp. (uitgave van de WED)
- W.Combrink en J.Hontelez, "Ontstaan en ontwikkeling van de Anti-kernenergiebeweging", in Socialistisch Perspektief, 1^e jrg.nr. 3(april) 1979, pag. 14-33
- J.W.Duyvendak en R. van Huizen, "Nieuwe sociale bewegingen in Nederland ; een onderzoek naar de kraakbeweging, de vredesbeweging en de anti-kernenergiebeweging", Leeuwarden, 1982, 152 pp. (eindscriptie)
- Els, Geert, Hans e.a. "Met je hoofd in de wolken en je voeten in de modder, Dodewaard Gaat Dicht, oktober, 1980", Nijmegen, 1981, 168 pp.

- P.Ester en F.L. de Leeuw (red.), "Energie als maatschappelijk probleem", Assen, 1981, 239 pp.
- de Groene Amsterdammer, "Wie gelooft nog in de rechtsstaat? Over democratie, recht en geweld", Amsterdam, 1980, 62 pp.
(uitgegeven als Groene Cahier, nr.2)
- J.Hontelez, "De PSP in de anti-kernenergiebeweging", in S.V.S.-bulletin, september '84 , pag.10-12, Amsterdam
(een PSP-uitgave)
- D.Jacobs en J.Roebroek, "Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen en Nederland", Antwerpen, 1983, 117 pp.
- R.Jansen, "De PSP en de anti-kernenergiebeweging", in S.V.S.-bulletin, september '84, pag.12-14, Amsterdam (een PSP-uitgave)
- Johann, Lina, Allard e.a. "Seabrook is overal ; verslag en aksiehandboek van de direkte aksies in Seabrook, toegespitst op de Dodewaard-aksies", Groningen, 1980, 54 pp.
- Landelijk Energie Comité, 3e Energiekrant, Amsterdam, 1978
4e Energiekrant, Amsterdam, 1979
LEK-bulletin, nr.8(oktober) 1980
nr.9(oktober) 1980
nr.10(december) 1980
- H.van der Loo, E.Snel en B.van Steenberg, "Een wenkend perspectief? Nieuwe sociale bewegingen en culturele veranderingen.", Amersfoort, 1984, 246 pp.
- Mariët, Allard en Kees, "Vrij aan de ketting", Groningen, 1980, 45 pp.
- J.D.McCarthy en M.N.Zald, "Resource Mobilization and Social Movements : a partial Theory", in American Journal of Sociology , nr.82 (1977), pag.1212-1241
- B. van der Meulen, "De strijd van de anti-kernenergiebeweging ;

oppositie en/of alternatief", Nijmegen, 1982, 46 pp
(doctoraal-scriptie Politicologie)

- Ministerie van Economische Zaken, "Nota over opzet Maatschappelijke Diskussie en een samenvatting van de Memorie van Antwoord", Den Haag, 1979, 20 pp.
- N.Nelissen e.a. "De Nederlanders en hun milieu ; een onderzoek naar het milieubesef en milieugedrag van vroeger en nu", Zeist, 1987, 281 pp.
- N.N. Vergadernotulen van :
 - DGD-beweging, juni 1980-december 1981
 - basisgroep Schrikdraad, Kampen, augustus 1980-april 1982
 - Komitée Stop Kernenergie Kampen, mei 1977-juni 1982
- Onderstroom, aktie- en diskussiemaandblad van de Gelderse stroomgroepen en energiekomités, Nijmegen,
 - spesjaal , mei 1980 (DGD-voorstel)
 - nr. 30 , juni 1980
 - nr. 31 , september 1980
 - speciaal , oktober 1980 (aksiehandboek)
 - nr. 38 , november 1981
- Onderstroom/Fotokollektief Nijmegen, "Dodewaard Gaat Dicht '81, een fotoverslag", Nijmegen, 1981, 74 pp.
- T.Potma, "Het vergeten scenario, minder energie, toch welvaart", Amsterdam, 1979, 160 pp.
- O.Schreuder (red.), "Moderne bewegingen; oude thema's in een nieuw klimaat", Zeist, 1985, 185 pp.
- O.Schreuder, "Sociale bewegingen ; een systematische inleiding", Deventer, 1981, 271 pp.
- N.J. Smelser, "Theory of collective behavior", London, 1962
436 pp.

- Stuurgroep Maatschappelijke Diskussie Energiebeleid,
"Het Tussenrapport", Den Haag, 1983, 200 pp.
- E.Tellegen, "Milieubeweging", Utrecht, 1983, 104 pp.
- A.Touraine, "The voice and the eye, an analysis of social
movements", Cambridge, 1981, 225 pp.
- A.Wiersma e.a. "Als je leven je lief is ; vraaggesprekken
met krakers en kraaksters", Amsterdam, 1982, 184 pp.

Lijst van gebruikte afkortingen

AKB	Anti-Kernenergie Beweging
AKK	Anti-Kalkar Komitée
ASEV	Aanvullend Structuurschema Electriciteits- Voorziening
BAN	Breek Atoomketen Nederland
BMD	Brede Maatschappelijke Diskussie over energie - beleid
CPN	Communistische Partij Nederland
DGD	Dodewaard Gaat Dicht
GKN	Gemeenschappelijke Kernenergiecentrale Nederland
KEMA	Keuring van Electrotechnische MAterialen
LEK	Landelijk Energie Komitée
LSSK	Landelijke Stroomgroep Stop Kalkar (vanaf 1975 Stop Kernenergie)
PPR	Politieke Partij Radikalen
PSP	Pacifistisch Socialistische Partij
PvdA	Partij van de Arbeid
SEP	Samenwerkende Electriciteits Producenten
UCN	Ultra-Centrifuge Nederland
VEEN	Vereniging van Exploitanten van Electriciteits- bedrijven in Nederland
VMD	Vereniging MilieuDefensie
WED	Wergroep EnergieDiskussie